

SZÉP KÖNYVEK - 3.

Gulácsy Irén

Történelmi miniatűrök

Elbeszélések

Singer és Wolfner
irodalmi intézet kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5572-44-9 (online)
MEK-15252

TARTALOM

A király és az orvos

Festett címer

Bajok az estebéddel

Liliomnyílás

Remete szent Pál Budára ér

A kinisi boszorkány

Mária király

A király és az orvos

Alig ért lakosztályáig a király, máris látogatót jelentettek neki.

Tudós magister Radlicza János volt a jövevény. A magyar király: Anjou Lajos kérelmére a francia király választotta ki legjobb orvosai közül s küldte el hozzá. Budáról irányították Nagyszombatba.

Őfelsége legott visszafordult hálójának küszöbéről. Antekamerájában helyeztette le a karosszékét. Itt akarta fogadni az új doktort. Intett:

- Bocsásd be, Olivier!

A rövid várakozás alatt a türelmetlenségnek egy nála egész szokatlan kifejezése tükröződött arcán. Halk és öntudatlan, tompa kis torokhangokat hallatott.

Szeme az ajtóra feszült.

Aztán egyetlen pillantással fogta föl a belépő, negyvenes éveinek kezdetén sejthető, magas alakú férfit.

Az elégedettségnek egy kurta fölélnkülése futott át rajta.

Bólintott és csupán az illem legszűkebb formáságaira engedve időt a jövevénynek, azonnal kérdéseket intézett hozzá:

- A montpelieri híres orvosi iskola tanítványa, úgy-e, illustrissime?

- Előbb tanítványa, majd tudora, - hangzott a nyugodt és öntudatos válasz.

- Úgy írják, lengyel eredetű?

- Kalisz vidékéről, lengyel nemesi szülőktől származom, - szólalt meg egyszerre magyarul és hajolt meg könnyedén a doktor. - Mi lengyelek...

A király elértette.

A forgalmas szomszédságban javarészt tudtak magyarul.

Hát ő is abbahagyta a latint.

- No, derék! - mondta elismeréssel. - Eggyel több ok örülnöm, ha elfogadja szolgálatomat.

- Hivatásomban jár a *genus hominum* mindennemű szenvedései ellen harcolnom! És ha fölséged panaszai mélyszántatúak, mint hiszem...

- Bizony, - lélegzett mélyet Lajos, észre sem véve, hogy Radlicza nem adózott külön bókkal az ő fejedelmi személyének, hanem csak általánosságban, „emberi szenvedésekről” beszélt.

- Igen, - ismételte. - Vannak panaszaim s ezek koránt sem gyermeki kisednyögdcicsélések! De hát... Honnan supponálja kigyelmed erős mivoltjukat?

- Fölség, doktort többé-kevésbé beteg ember hí csupán! - tért ki csendes tréfával az orvos az egyenes válasz elől.

Lajos fürkészőleg ráncolta szemöldökét.

- Lát talán valami jelt? - tudakolta.

- Bátorkodom majd közleni, ha előbb engedelmével megegzamináltam fölségedet.

- Csakhogy ez nem olyan fölöttébb igen egyszerű! - emelkedék intésre Lajos kesztyűs keze. - Házamnál szokás, hogy mielőtt orvost fogadnék, annak előbb szabott követelményeknek kell magát alávetnie. Elsősorban is...

A mester érdeklődve figyelt.

Egy percre találkozott a tekintetük. S az orvos szemét nem kerülte ki, hogy Lajos túlsietten kapta vissza pillantását.

Mintha zavart vett volna észre a király nézésében...!?

Az ő arca annál határozottabb kifejezést öltött.

Lajos folytatta:

- Elsőbben is obligálnia kell magát, hogy rajtam kívül más beteget nem gyámolít.

- Elfogadom.

- Más doktori renden levő személyekkel nem tanakodik.

- Elfogadom.

- ... barátságokat nem köt.

- Elfogadom.

- Vendégeket nem lát.

- Elvállalom.

- Palotámban lakik és... egyedül!!

- Eddig is könyveimben temetkező rideglegény voltam, felség! Afféle: „*homo per se...*” A kíváncsalam nem ütődik nehézségembe.

- De, - jelent meg Lajos szemében ismét az előbbi könnyű zavar - lelkemben jár megmondanom, hogy ez a követelés: szigorú...! Fölöttébb szigorú! Igen - fűzte tovább most már megszilárdult tekintettel - igazából szinte a rabsággal egyetérő! Mert illusztrissime a palotámat, bár környezetemet is, el sem hagyhatná. Őrségem kigyelmedé is... Ezek fölül pedig esküt kell tennie, kitől ha legkisebben is eltávolodnék... Életéről sem felelhetnék többé. Hát jól gondolja meg, nemes uram!

Radlicza másodszor hajolt meg.

- Fölség, máris határoztam.

- Eszerint marad.

- Köteles hódolattal közlöm, hogy a föltételeket nem fogadhatom el.

- Hogyan...! - lepődött meg kissé Lajos, akit életében először ért visszautasítás.

A professzor nyugodtan mosolygott.

- Úgy, hogy ha fölséged pusztá férfiúi ígéretemnek nem, - akkor az eskümnek sem hihetne. *Pro secundo*: mert halálos fenyegetésnek terhin szolgálnom: férhetetlennek érezném fölséged s a magam dignitásával is. Én, uram, nem hatalmaskodás alatt, hanem állapottommal járó úri-böcsületes kötelmemtudásomban kívántam kéztől lenni! S nem oly aránt parancsra, semmint szeretetből. Levén pedig...

- Nos!

A király szeme fénylett.

János mester állta.

Előbbre jött.

- Fölséged odatúlról, messziről hozatott, - folytatta csöndes, részletező hanghordozással. - Nyilván, mert ajánlottak. De még nyilvánban, mivel instinctive bízott tudásomhoz. Már pedig király nem tévedhet! Főképp nem olyan, mint fölséged hallatik lenni! Akkor meg ha ezek mind így vannak, fejem ottan üttesse fölséged! Mert akkor nekem talán máris oly figyeléseket kelle eszközölnöm, kikért efféle jár s ní, még bizon simpliciter hallgatást sem fogadtam!

Lajos képedezett is, meg föl is derült.

Aztán csak a derültség mellett maradt.

- Adta kevély lengyele! - csóválta fejét. - S nó, még hozzá csavaros eszü, nagy fő perfortató is...! De: jó. Vagyon igazság abban, melyet mondott. Ahol bizalmatlansággal jönnek rám, helyében talán szintűgy... Szóval: ez rendben!

- Fölséged...?

- Kedves nékem a kigyelmed szabad beszédje, lovagra valló gondolkodása. Elállok az eskű mellől, halál-záradékkal. Beérem nemesi szavával s emberemnek tartom.

- Én meg esküszöm uram, hogy mától utolsó leheletemig, titkok legcsekélyebb kisúgása s minden kikötés nélkül, egész fölségedé vagyok. Úgy segítsen engem három személy egy-bizony Isten!

Ez megint nagykeblű és lengyeles volt.

A két férfi pillantása ismét kereszteződött.

Most azonban egész más valami rejlett a mélyén, mint az eddigieknek! Megtelt a kölcsönös tetszés és vonzás bensőségével. Mintha mind a ketten arra eszméltek volna, hogy már hosszú esztendőik óta ismerik egymást s mintha ez a régi ismeretség telve volna a legbizalomgerjesztőbb tapasztalatokkal és kölcsönös becsüléssel... Szinte a barátsággal volt határos.

Lajos meghatottan bólintott új hívére:

- Köszönöm, uram! És köszönöm azt is, hogy meggyőzött. Szeretem az elmeéllel párosult bátorságot, kinek - hol lehet - szívesen engedek. Királyok is csak test szerint vagyunk s egyaránt porból levénk! Mostantól hát lelkem Isten, - tetemeimnek állapota pedig a kigyelmed keze közt...! Mától fogva orvosunkká vesszük. Azaz... Mert még egy dolgot kell tisztába raknunk itten...!

- Hallgatom, fölség!

Lajos arra utalt, hogy a legkorlátozatlanabb szabadság ellenére is, melyet új alattvalójának nyújtani kívánt, annak élete... talán mégsem volna biztonságban! Lehetnek fegyverek, bárdok, melyeket nem a királyi őrség keze forgat; melyek... nem is láthatók! De melyek azért nem-kevésbé lesujthatnak az orvosra, hivatása közben...!

- Fölséged némely nyavalyák contagiosus voltára céloz!

- Úgyvan, - felelt Lajos egyszerűen.

S nyíltan megmondta, hogy oka van tartani bajának ilyen természetétől. Megkedvelte új emberét. És épp e rokonérzésnél fogva - igen, most már úgy vélte - jobb is, ha önként fölmenti szolgálata alól és eltávolítja környezetéből.

Magister Johannes azonban csak állt nyugodt-komolyan.

Mikor a király bevégezte szavait, ráemelte higgadt, kék szemét.

- Fölség, - felelt - talán túl is bátorságosnak fog hatni, kit most mondandó vagyok! De én azért mégis kimondom! Ahogy nem készíthetett senki oly esküvésre, melyet nem kívántam tenni, úgy föl sem oldozhat, bár király is alóla, ha egyszer saját szántomból tettem. Én már fölséged híve vagyok s ezen többé nem változtathatunk.

Egyébként sietett a megnyugtatóással.

Nemcsupán nemes ember volt, hanem a Szent Lázár rend lovagja is azonkívül. Ama rendé, melyet II. Damase pápa fundált, - melynek nagymestere is csak egy különös bajjal fertőzött beteg lehet s melynek számos lazaretuma működött ma Franciaországban.

- Nekem magamnak is vala gondomra egy ily lazaretumom...

- Kigyelmed ígyhát nem tart...?

- Semmitől!

- Úgy akkor vizsgáljon meg és segítsen minket Isten!

Lajos fölhagyott a vonakodással.

Beszólította Oliviert s fölállt.

- Vetkeztessél!

Le Guen nekilátott.

Mialatt egymásután szabadította ki urát öltözetéből, Radlicza figyelmesen nézte. Legfőképp a homlokát és fülcimpáit nézte. Majd a kezét.

Iromba fejű, cingár-karú, lábú, nem valami tetszetős legény volt ez az Olivier. Arca fakó, földesbarna színű, mogorva és különösképpen mozgástalan. Homlokán - a két szemöldök közt - olajosan fénylett és táblákban fölemelkedett a bőr. A kis kerek kiemelkedéseket mély harántárcokskákká választották el egymástól. Ettől olyan lett a derék Olivier arckifejezése, mintha folyvást töprengene valamin; vagy: mintha az oroszán arckifejezését utánozná. Füle szokottnál nagyobb és lefüggő cimpájú. Ruhákkal babráló kezei - annak ujjai - karomszerűleg kissé meggörbültek. De azért meglepő ügyesen bánt velük! Igaz, hogy bármivel foglalatoskodott, azt mindig erősen szem alatt tartotta.

A magister bólintott és lélegzett egy mélyet.

Becsukta szemét. Mintha ezzel is jobban tudná figyelni, amit most figyelni kívánt. A vén szolga beszédét, melyet a segédkezés közben folytatott.

Érdesen és rekedten hatott ez a hang.

S János mester megint csak rábólintott.

Aztán a királyhoz lépett, aki - lepleitől immár megszabadultan - kiküldte inasát.

- Kegyeskedjék válaszolni néhány kérdésemre, fölség!

- Várjuk s felelünk.

- Minémű alkalmatlanságokat érzett bajának elein?

- Mintha ólomköd ült volna rám. Én, aki ötvennyolc körül való hadjáratot jártam - s *vigore!* - minden jó ok nélkül egyszerre dermengő lettem.

- Kedvetlen?

- *Dixi!* Egész az aluszékonyságig! Nem ízledett ennem, bár java-szakácsokat és új főajánlatú kóstolómestereket hozattam is. A *digestiom*...

- Tudvalévő! Amellett nagy forróságos hevülések! Nem?

- De igen. Ismét másszor az ellenkező. Vett a fagyoskodás, mint valami vén embert! Pedig mindössze negyvennyolc évet számlálok.

- Fájdalmak?

- A tagjaimba. Fölöttébb hasgatók.

- És mennyi ideje lehet ennek?

- Ha jól vesszük...

A király arcán látszott, hogy tűnődik: „- Három esztendő? Annál több!”

- Várjunk csak...!

A mágiszter egyáltalán nem türelmetlenkedett. Hagyta őfelségét lehunyt szemmel töprengeni. Sőt...

Örült is, hogy így fordult.

Észrevétlenül a fal mellé készített füstölőhöz lépett s a csípővilláját beletartotta a parázsba. Aztán visszatért és hirtelen, erősen, hozzáértette a tüzes fogót Lajos födetlen hátához. Oda, a bal lapocka alá...

Egy pillanatig feszülten figyelt.

De amire várt s amit most már egész szívvel kívánt volna is: nem teljesült.

A király meg sem mozdult.

- Sajnos, sajnos! - hagyta el a tudós ajkát egy sóhaj. - Teljesen érzéketlen...

Hanem azért megpróbált még egy kísérletet.

A király jobb lapockáján egy szinte rajzszerűleg is pontosan ugyanolyan, tallérnagyságú barnás foltocska volt látható, mint a baloldalin.

Gyorsan elővonta a tűt, mely orvosi talárjának fehér torokkihajtóját tartotta összefogva és most ezt a tűt merítette a másik folt közepébe.

Megint várt.

De a hirtelen-fájdalom összerándulása ismét elmaradt.

Lajos csak percek múlva s egész közömbösen nyitotta ki szemét.

- A gyermekek akkor már nagyocskák voltak, - szólt. - Úgy vélem, magister, hogy öt esztendő...

- És fölséged, ime, mégis derekas erőben! A baj tehát - ebből is látható - bár sokféle nyűgösséggel karonkózik, mégsem veszedelmes, - kerekítette ki a mondatot János mester, egész megváltozott s szinte könnyed hangon.

Lajos rávetette nagy kék szemét.

Majdnem a rémülettel határos öröm, - a reménykedésnek és hálának olyan földöntúli sugárzása lobbant ebben a pillantásban, hogy a mágisternek gyorsan el kellett fordulnia, ha folytatni akarja a kegyes ámítást.

Így azonban sikerült megtartania a derűsen bizakodó hangot:

- Másik öt esztendő, felség és elfelejtjük az előzők nyűgeit!

- Ember! Ha ez így volna!

- Így lesz; *quod bene vertat!*

- S itt, ezt, ezt látván is fönn tartja kigyelmed...?

A király egy félbenmaradt mozdulatot tett.

De aztán megadó arccal legyűrte büszkeségét.

Kivonta mindkét karját a gyolcsneműből.

Könyök iránt, pontos egyformaságú rajzban, néhány kisebb foltocska tarkázta ezt a két kart, melyeken - ezektől eltekintve - nem is látszott semmi több rendkívüli. Hacsak nem a borító bőr aszalódott fonnyadtsága s a kéz fakó körmeinek kemény szárazsága.

A tudós ember megrázta fejét.

- Fönn tartom! - mondta rendületlenül.

- És... ezekre...?

Lajos most még tovább ment a magauralásban.

Alsó lábszárát fedte föl.

Közben mereven figyelte azt az első hatást, melyet a látvány az orvosra gyakorolni fog.

A szegény láb a térd teljes izomzatát rajtaviselte ugyan, forgón alul azonban egész botszerűvé sorvadt és fagyökér-formán össze-vissza facsarodott ujjakat viselt a láb fején.

De nem, Lajos hiába döfte át magister Johannest a kutató tekintetével!

Kibocsáthatta melléből a szorongást.

A tudóst egyáltalán nem szörnyítette el az elébetáruuló kép. Arca nyugodt maradt és egykedvű.

- Harcosoknál, mint fölséged, gyakori, - szólt. - Kihülések s fölöttébbvaló fáradalmak okozta *morbus*. Vagyis: jobban csak afféle szépséghiba. Szerencsére fődött részeken, mely csizmába tett fosztány-bélésekkel és salavári vendégszár-duplázattal, mint eddig, könnyen elrejthető. Járásban gátoltatása nemigen lészen fölségednek, a fájdalom meg majd egészen elmúlik. Bize' pogány bosszankodtatás...!

- Nem... több?

Ezt hogy „több”, szinte ájult lehelettel kérdezte Lajos.

Szívének elbotló dobbanása, - a meggyőzetés emésztő vágya, - egy gyalgó emberi test egész vívódása a gyönyörű életért: rezdült kérdésében.

És - igen! - már a hit. Hogy letelnek a nyűgök! A jövőnek testet-lelket fenyegető réme mind a tegnapé! A király ember maradhat s az ember a lét ezer örömjogának boldog birtokosa...

Óh, csudavilágban szárnyalt most Lajos! Csodálatosabban, mint akkor, midőn épségének zavartalan tulajdonában volt s még nem értette át igazán, hogy mi is az a kincs, amivel bír! Ma, hogy hosszú esztendőkön át egyre veszendőbbnek vélte s így egyszerre, váratlan ajándékkul kapta vissza, - most, csak most érezte, mi az: „egészség”...!

Elfordult, hogy palástolja esendő embertermészetének fölindulását.

De ugyanazon percben, mikor ez a mozdulata beteljesült, mintha hirtelen leoltottak volna bentről, szellemének fölsugárzó palotájában, minden világosságot.

Arca összelohadt, elfakult.

Tekintete megállt és elmeredt.

A földön ott látta heverni az ezüst parázscsriptetőt...

És e pillanatban János mesternek azt a szerencsétlen sietős mozdulatát is fölfogta, mellyel a derék tudós a tűt kebelébe készült visszarejteni.

Szűrőeszköz...!

Égetőszerszám...!

Ismerte már mind a kettőnek jelentőségét azokból a vizsgálatokból, melyeken korábbi orvosa átvitte! Az érdemes Demédy László úr, aki előtt szintén nem lehetett titok, ám aki - pap léte - ő maga sem titkolhatott semmit, mulandósággal eljegyzett betege előtt...

Milyen gyors volt a zuhanás onnan fentről, fentről, ahová annyi repeséssel, az emberi élet-ösztön és boldogságvágy olyan kibontott szárnyacsapásaival repült...! Milyen bűvöletesen szép volt a percnyi kósza álom és - Teremtőm! - milyen rideg, milyen dermesztő az ébredés!

De már nem idegen világban, nem.

Óh, a lemondásokban otthonos, a csalódásokban jól iskolázott volt Lajos! Talaján állt...

Pillanatok alatt eszmélt a tudatra, hogy mi magaslaton éri Isten sujtoló balkeze és hogy mit kell, mit illik, mit méltó tennie...

A perzselt szőnyegen heverő eszközre mutatott.

- Nem árt fölemelni! - szólt immár teljes nyugalommal. - Még bajt okozhatna. És a tűt is, csak illessze vissza szépen kigyelmed.

- Fölség...!

Lajos elhárítólag szegezte előre tenyerét:

- Tehát: lepra, - válaszolt jóságos mosollyal ajkai között. - Igaz a gyanú; úgy-e, illustrissime? Sose búsuljon! Semmi meglepetés! Több, mint esztendeje járogatok a tudattal. S ezentúl: tovább... Mert kigyelmed, jó fiam, még szívétől indítatva sem kísérli meg többé az ámítást, nemde! A férfihoz, a nemeshöz, a lovaghoz fordulok itt! Udvari népem s családom. Kicsin gyermekeim, kiket elfertéztethetek. Országaim, melyeket a jó állapot vajmi tűnő biztonságában egy funestus fordulat zavarosságainak kitennem: vétkellenék. Mindig tudnom kell, hányat ütött az óráim! Készülhessek a megoszláshoz, mert ha indisposite halok meg, ezen a reménytelenségben maradt szolgálaim egymást összevágják, javaimnak nagy kapkodásában. Hát vigyázhassak és vigilálhassak, valamiképp ezt a miurunk Jézus Krisztus meghagyá nekünk...

A férfi ott állt előtte, megrendülten és sajátságos szégyenkezéssel, melyet maga sem tudott volna hamarjában gyökérszállaira bontani.

Még ahhoz a kicsinység-érzeshöz hasonlított legjobban ez a megszégyenültség, mely néhánapiján kiváló mesterek műremekeinél előntötte, mikor összehasonlítást tett a tökéletes szobor, vagy kép gigászi főalakja s önmaga közt. Vagy amit hajón utaztában tapasztalt, mikor látóhatárán tenger és ég végtelenjei összeölelkeztek.

Anélkül, hogy valami megvesztegető hősi mozdulatot tett volna, abból a többi halandóéval egyformán alkotott testű férfiből - sőt fokozott pusztulékonyosságának biztos tudatában is - kiérezte a fölötte és mások fölött lévő, az emberileg nagyot: a bensőleg királyt.

Lelke zengő visszhangot vert az előtte megtáruuló, hatalmas vonzású titokra: a jóságra.

Elöntötte a sürgető vágy: hasonlóképp jónak, jónak, jónak lenni! Fennkölt fejedelmi tilalomra nem hallgatni! Kiérezni mögüle az enyészettől mélyen belül mégis irtózva idegenkedő örök embert és: irgalmazni...! Bár egy sugárnyi reményt meghagyhatna legalább hosszú, fekete

utakra induló szegény földi vándorban, - ebben a férfiben, akit mélyen becsült és máris egész szívéből szeretett!

Ha visszalophatná belé s melengethetné a drága lángocskát, mignem üt majd a csontkalapácsú óra, melynek szavára megszűnik a gyönyörű alkalom: emberrel jól tehetni idelent...! Mikor majd az ő egész tanult bölcsessége siralmasan megimbolyodik, okossága csődöt mond s úgy elomlik egy láthatatlan Kéz intésére, mintha sohasem is lett volna...

Igen, tudta, hogy eljön az ő próbája is, midőn be kell látnia, hogy emberi erőfeszítéseiben visszavonhatatlanul megbukott, hogy ő sem kerülheti el az ő külön állapotában rászabott külön tragédiáját...

De legalább addig...!

Látszott rajta, hogy emberszerető szíve még küzd a kísértéssel.

Ám az a két kékfelhős szem olyan szelíd keresztüllátással nyugodott rajta, mintha csak tudná, hogy neki is keresztül kell itt most esnie valamin...! Mintha pontról pontra követte volna érzelmeinek fejlődését s várna atyai fölénnel, hogy belátása visszaérkezik hozzá...

Igazán nem ellenkezhettek többé. Ezt a hatalmas embert nem bódíthatta aprószemű mákonnyal, mint a többi nyomorult, porbanvergődő földférgyet.

Fölnézett és Lajos nyájasan rámosolygott.

Józan szavakkal sietett erősítésére:

- Be fogok számolni kigyelmednek az eddig tett doktorolások felől, - szólt, a szokott természetes hangján. - Hogy a bajt valamelyik hadjáratombéli derék katonámtól foghattam, abban semmi kétség. Mióta rágyöttünk, a kigyelmed elődje, ki gyöngéltette tapasztalatát e nálunk ritkán tanulható nyavalyához s ezért visszavonult, ily rendelést tőn: *Viperahúst ajánla ennem, azt is pedig „usque ad scotomiam et mutare in ratione”*. Helybenhagyja kigyelmed e javallatot, állapotomnak könnyebb viselhetésére?

János mester beleegyezést intett.

- Általában nincs kifogásom, - mondta. - Az ametisztű hordozása, némi böjtök és zárándoklatok mellett, a montpelieri iskola sem veti meg ezt a medicatiót. Kígyóevő gólyák véré, teknősbékák, vagyis jelesül oly állatok húsát rendeli, kiken köztudatúlag nem fog semmi méreg. Én azonban...

Elhallgatott s fölkelte a székről. Kebléhez emelte bal karját, arra jobbkönyökét s így megtámasztva tenyerét, az állát két ujjá közé fogta.

Elkezdett tűnődve le s föl járkálni a kabinetben.

Egyszerre csupa homlok és orr lett a gondolkozástól.

- ... nem valami fölöttébb bízom bennük! - egészítette ki a mondatát. - Úgy decidála elmejáratát, hogy ha jó is a kiindulást támasztó gondolat, hanem a kimódolás még gyermek-sarukban tötyög és sok babonasággal közösködik. Időknek kell telniük, mignem azoktól megtisztul s kiforr practicum...

Szép, csöndes vizekre evezett János mester észrevétlenül, a maga hivatásán. Életeleme - az az ő különvilága - visszakövetelte és megvigasztalta. Az eljövendő tragikum - az egykor csődöt mondandó tudomány - most megint elfordította tőle rothadtarcú csontképét. Szépnek - legszebbnek - sóvár kutatásokra továbbserkentőnek, teremtett földtekén egyedül érdemesnek lidérckedett, a csalfa...

Lajos érdeklődéssel hallgatta a magyarázatot s csak itt-ott tett megjegyzést.

A tudós kifejtette, hogy részéről ő más irányban bűvárkodik. Észlelete szerint, mintha a mercur, foszfor s főképp a tölgyfa füstjében rejlő valamilyen anyag enyhítene a bajon leginkább. Vagy az eukaliptusz, vagy az indiai balzsam. (Nem hiába próbálkoztak velük már ősidőktől...! Persze, balgatagul!) Így ő ezeket a szereket kívánná tökéletesbíteni, mellettük a bedörzsölésekre s a meleg légfuvallatokra különös súlyt helyezvén.

- S ha ezek sem tennék meg, melyet tőlük várunk, nó, vannak egyebek! - ért véget az előadás.

Így volt.

Jól volt.

A betegség fülsértő nevéől hang sem esett többé.

Lajos tapintata lehetővé tette kedves emberének, hogy a „lepra”-szót ki sem kelljen ejteniök ezentúl.

Már csak az óvintézkedésekről beszéltek, melyeket a királynak igen megnehezített körülményei közt s szinte mindenki előtt folyó életmódja mellett követnie kellett, hogy úgy családját, mint a vele érintkezőket megóvjá a baj átragadásától, és tekintélyét csorbátlanul megtarthassa.

János mester nagyjában helyeselte azt a módot, mely a király környezetét eddig is megőrizte a veszedelemtől. De a legszorgosabb tisztogatás és füstölés rendszabályait még kiegészíteni rendelte.

A palota környékén - úgymond - néha nagy máglyákat kell gyújtani, hogy a levegő megtisztuljon és kiszáradjon. (Őfelsége kiváló uralkodói tettei elég elfogadható okot nyújtanak majd ilyen tisztító „verők” föllállítására!) Aztán pedig ha a fölség valamely rezidenciájából távozik, legyen mindig kéztől erős ürömfőzet és ecet, hogy eszközeit lemoshassák s szobája falait bőven locsolhassák.

- Így nem kell rémüldözni semmitől, - fejezte be tanácsait a doktor. - Kegyeskedjék most fölséged felöltözni. Meleg, meleg, mindig inkább csak meleg!

Lajos visszahívta inasát.

Olivier segített az öltözésnél.

Mikor megint egyedül maradtak, a király kérdő szemöldököt emelt a tudós emberre.

Az ugyanakkor lebocsátotta pilláit.

- Igen, - bólintott helybenhagyólag. - „*Facies leonina...*” Ama bizonyos „oroszlánarculat”... Már imént észrevehém, hanggal együtt felöltő...

- Első s Isten adja, utolsó áldozatom, - sóhajtott a király. - E derék cseléd szempontjából késett bajomnak felösmertetése... Szánom és kívánom fiam, hogy nemkülönben, mint engem magamat, gondozza s tartsa. Ez a legkevesebb, kit érte tehetünk...

- Úgy lesz, - intett az orvos.

Meghajolt és látszott, hogy készül visszavonulni.

De Lajos föltartóztatta.

- Még van mondásom!

Egyenesen Radlicza szeme közé nézett.

- Nem közlé kigyelmed, hogy mennyire rúghat életidőm. Tisztán meg akarom ösmerni.

A doktor állta a pillantást.

Látszott, hogy nem fog ámítani többé.

- Jó gondozás mellett magas kor is érhető, uram.

- Friss elmével?

- Közöny, mogorvaság, alvásra fölöttebbvaló kedv, delíriumos látomások: előjöhetnek.

Kis csönd támadt. Épp csak egy zökkenésnyi. Aztán:

- A vég...? - kérdezte ismét Lajos.

- *Post longam leprae infirmitatem*: nemigen... Nem közvetlenül...

- Hanem?

- Hamarabb a belső égés s a leromlás túlgyors menetje miatt. Olykor a vesék makacs szikkadozása...

- Házasélet...?

- Isten őrözz!

János mesternek mindkét keze tiltakozásra rebbent.

Nem kellett megbánnia az őszinteségét.

Lajos ezt az emberi és szerelmes férfi-állapotát legfájóbban érintő tilalmat is ugyanolyan szelíd megadással vette, mint valamennyit a nagy kijózanulás óta. Hiszen inkább csak lelkiismeretének megnyugtatósára tette föl a kérdést s a válasz nem is érte váratlanul. Özvegye volt a szerelemnek, már esztendő óta... Özvegye a szerelemnek, titkos kivetettje a gondtalanul sürgő-forgó, egészséges emberi társadalomnak, - száműzöttje még a koldus legapróbb örömeinek is. Királyi koronával a fején, Lázárként ült az élet lakomaasztalánál, bénaként a nagy világ Betesda partján, Jób módjára a szégyenteli kínok szemétdombján.

Bűn nélkül elítélt, bíborban megalázott, élő testben halott volt Lajos - Anjou Lajos - Magyarországnak árva, nagy királya.

Festett címer

A história számontartói 1380-at írtak.

Nagy Lajos király a dolgozószobájában tartózkodott éppen és a koronabirtokok egész sorának elajándékozása felől íratott adományleveleket. A nevek helyét üresen hagyatta és mikor a közös munka délharangszóra végetért, s mialatt Küküllei János titkár az „urak házában” ebédsztalhoz ült: sajátkezűleg vezette be az egyes neveket az új donációs levelekbe.

Nem voltak ezek valami rangos, nagynemzetes úremberek nevei! Az új jószágokkal nem a híres Pekryek kétszázharmincöt faluját és öt várát, - nem a Lossonczyak száz faluját és hét várát, nem a Nekcsyek, Telegdyek hasonló gazdagságát, - a Laczkfyak hét vármegyére terjedő, - a Szécsyek, Zudarok, Bebekek és Garayak kiskirályságokkal fölértő dominiumait növelte, hanem szürke köznemesek apró telkeit. Sőt még csak nemesek sem voltak mindannyian, akiket megajándékozott, akikkel járta-keltében valahol összetalálkozott, de akikben a gyorsanvillanó ész sugarait vélte egy pillanatra fölfedezhetni. A nép legalsó rendjéből, a szabad királyi pórokból: udvarnokokból, úrbéres népségből is bőven akadt közöttük. Ezeknek neveit kesztyűbe bujtatott jobbájával különjegyezte egy lapra és a megjegyzést a lajstrom alá:

- „Manumittálандók! Armalist impetrálunk nékiek, - mostantól udvarunkba feljűjjenek!”

*

Igen; új rendet akart nevelni a régi, elfáradt, vagy zsírjában elnehezült főrend helyén. Tudta, hogy gőgös kiskirályai majd keserűen veszik. De nem segíthetett rajtuk. Csak így... Hogy hatalmas ekenyommal, eggyel mélyebben szánt bele a magyar föld humusz-estébe s annak pihent rétegeiből próbál néhány új kincset fölvetni: ha ugyan van... S ha nincs, valamire mégis jó lesz az új rend, akkor is. Hálára indít a korona iránt egy sereg új alattvalót s ezzel a hálával megtámogatja egy kicsit két leánykájának ingatag trónszékét - mikorra ő már nem lesz.

Erre kellett az új főnemesi osztály.

És ezenkívül is valami...!

Egy másik ötlet kapta meg.

Fölvette ismét az íróvesszőt és gyorsan följegyezte:

- „Városi polgárok fávoraért! Szabadalmak. Jóravaló utak. Vásártartások kedvezései...”

A meleg elfűtötte a fejét.

Új árkust vett elő és ugyanazzal a kezével, mellyel az előbb ajándékozott, odaírta egy külön lapra:

„Summás rendkívüli adót azonban rájuk! Itáliai háborúnkra nekünk legalább négyszáz ezüst-márkányi költséget egyenkint bekűldjőnek! Pompásnak kellő külországi követjáratásainkat ezentűl ők fizessék! Etc.”

Ő tudta, hogy mit jelentenek ezek a karcolatok; de ő jól tudta.

Mire elkészűlt, főtisztelendő János titkár is visszatért az ebédelésből. Azonban megengedte, hogy csak ejtődzék tovább. Maga helyett hívassa a kincstárost.

Ennek aztán kezébe nyomta az adományleveleket.

Zámbó Miklós kincstartó a száját tátotta.

- Fölség! - jaidult. - Tudja-e Uram, hogy ez mit tesz? A kincstár fele kiürölését teszi!

Mintha meg sem hallotta volna az ellenvetést.

Szórakozottan felpillantott a munkaasztala mellől s legyintett egyet kurtán:

- Valamelyik Frangepán úr nincs Visegrádon véletlenül?

De István ott volt éppen.

Erre megint intett:

- No, küldjék föl. Kigyelmetek pedig pénzverő bányavárosoknak fog írni. Meghadja először, hogy jólértő német és cseh aknászokat hozassanak és velük derék dologba fogjanak. Másodszor a Flórenc-mintájú színarany márkánkat nemhogy rontsák, sőt inkább legtisztább finomságában megtartsák, hogy külföldnek ezután is példát mutassunk és annak kedve legyen pénzét „*ad bonitatem auri hungarici*” veretnie. A többi megvilágosítást megadom kigyelmednek estig, mire a kancellária az új adománylevelekkel elkészül.

A hüledező ember alig találta meg a kilincset az ajtón.

Odakint jól megdúcolta a halántékát az öklével.

Úgy fájt neki minden kiadott kincstári garas, mintha a sajátjából adta volna, melyhez pedig mindig csak szerezni, törte az esztét. Ha nem is mindenkor egyenes, sőt néha egészen görbe útakon...

Ez az ember olthatatlan szerelmese volt a pénznek. Szinte vallásosan tisztelte és úgy kuporgatta, hogy néhány megmentett garasért képes lett volna talán vértanúhalált is halni.

Ezért tartotta Lajos.

*

- *Salve dilectus affinis noster de Pierlon!* (Üdvözlégy kedves Pierlon sógor!)

Ez a köszöntés a király ajkáról hangzott el és egy javakorában lévő, parázshúsig sovány, napbarnított, hajlottorrú, nyúlánk uraságot illetett. A férfiből már messziről előkelőség áradt. De nem olyan, amelyet kiszámított fogásokkal keríthet maga köré valaki. A jövevénynek lényéből áradt a méltóság; nyílt tekintetéből, büszke arcából, úrias tartásából.

Ezt a lovagot, ha az udvarnál megfordult - amit egyébként nagyon gyakran megtett - általában Frangepánnak nevezték, minthogy így is hívták a családját, már vagy hétszáz esztendő óta. Egyedül Lajos szólította bizalmas együttléteikben „*Pierlon*”-nak, célozván vele a főúr hajdani, az övével közös francia eredetére, mely itt a távolban szinte már rokonság számba ment köztük.

De a másokétól különböző megnevezésen kívül még egyéb rendkívüli dolgot is cselekedett ezzel a kedves vendégével a király.

Intett a teremszolgának, aki - kendővégről, egy gyönyörű vertarany tálon - szegetlen fehér cipót emelt be az uraság karszéke elé.

- Lakozzék kigyelmetek! - mondta és megvárta, míg a jövevény ott, az ő színe előtt, belevág a kenyérbe, megszegi és magához is vesz belőle egynéhány falatot.

*

A királynak ez a nyájassága és Frangepán Istvánnak a cipóból való falatozása furcsának tűnhetett volna fel, valaki idegen előtt. A magyar udvarnál azonban tudták, hogy régi hagyományokban gyökerező ritus ismétlődik meg itt.

A tatárjárást követőleg IV. Béla magyar királynak a tengereken és Dalmáciában kellett bús vándorlással bujdokolnia. E szomorú peregrinálása közepett az akkor már Rómát, Velencét is meglakott Frangepán család tagjai olyan hódolattal álltak a sorsüldözött uralkodó segítségére, amilyen csak a legfényesebb koronák valóságos viselőit illeti meg.

Hát Béla sem akart házigazdái mögött maradni úri nagylelkűségben és az első táplálására megszegett kenyérnél megesküdött, hogy ameddig egy cipó kenyere lesz, azt jótévőivel rokonilag megosztja s a családot Magyarország kiváltságos barátjának tekinti.

Meg is tartotta, amit ígért s hozzá busásan, amúgy magyar-királyosan.

Ahogy hazakerült, az első, otthonról elküldött cipó mellé lekanyarította az egész tengeremelléket, az ajándékot pedig egy pompás címerrajzos okmányba borította, mely két oroszánt ábrázolt. Két cipót tartottak a mellső lábaik közt...

Többet jelentett ez, mint egyszerű magyar nemességet és IV. Béla utódai szempontjából is többet, holmi elhangzó mesénél! Ettől az időtől fogva ők is átvették a Frangepán család mindenben való kedvezésének szokását s valahányszor az udvarnál egy közülük megjelent: a hagyományos cipó el nem maradhatott.

Most, hogy a jelenben ráeső részt István úr elfogyasztotta, a teremőr megint kendőbe fogta a tálcát és kiment, - Lajos éles szembefordulattal egyenesen feléje fordult.

- Modrus-vegliai gróf, kedves rokonunk!

- Szolgálatodra, fölség.

- Kincstárunk kifogyóban - szólt a király egyszerűen. - Kívántuk tudnunk, hogy mit tartasz erről.

A gróf mélyenfekvő és szúrós tekintetű szeme megrebbent. Fínomszabású sasorrának cimpája egy kis hólyagot vetett.

- Azt, király, - felelte az ő utánozhatatlan udvariasságával -, hogy a dicső Magyar Birodalomnak, második hazámnak, de csak fölségednek illusztris állapota miatt is: ez lehetetlen. Lehetetlen pedig azért, mert még tudok élő Frangepánokat a világon lenni s valameddig ez így van, az ország ládája üresen nem maradhat.

Fölkelt és keblére tett kézzel meghajolt.

- Fölség, - szólt ugyanazzal az egyszerűséggel, mint előbb a király -, ha kegyeskednék nekem megmondani, hogy háromszáz, - habár ötszázezer dupla aranyforintok actu elegek volnának-e? Míg ugyanis a hiány pótolva nincs, addig sem én, sem János testvérem nyugodtan nem alhatunk.

Lajos arca földerült. Főbólintással jelezte, hogy köszöni.

- Ezek vagytok, igen, ilyenek vagytok ti Pierlonok! Szív, ész, bőkeblőség és tróntisztelet...!

Hanem azért az akkori mérték szerint hatalmas summát, melyen talán egy kisebbfajta hűbér fejedelemséget is lehetett volna kapni: nem fogadta el teljes egészében. Tízezer dupla aranyforintot, - azt is csupán rövidlejáratú kölcsönként, tisztességes gyümölcsözésre -, elegendőnek ítélte addig a pár napig, míg a bányavárosokkal és külkereskedelmi megbízottakkal való gyors megegyezés után a pénz új utakon a kincstárba megint visszaözönlik és az egyensúly helyreáll.

- Csakhogy ez a summa aztán már igazán nem szenved haladékat! - fejezte be szavait kissé aggodalmasan. - Nem lesz ez baj, kedves hívünk?

- Debizony! - felelte István úr. - Röstellem is igen! Hanem, - tette hozzá igazi franciás, - a merészség határát súroló hódolattal -, magadra vess Uram ezért! Mért olyan vendégbarát ország fölött uralkodsz, melyen akár esztendőig is el lehetne utazgatni egy pénz nélkül?

Ő ugyan sohasem dagasztotta itt a zsebét pénzzel. Ami kellett, azzal a felesége bajlódott.

- Hord valahány-enyit a málhájában, csakhogy ő most Budán van, holmi jubilírékkal tanakodni és ruhákat szabtatni. Ha nyargalót küldök, reggelig megteszi az utat. Nem lesz nagy a késés?

Egy csöpp kérdés sem volt abban, amit Frangepán István mondott. Tízezer dupla arany náluk asszony-tüpénzszámba ha ment. És ezt a fejedelmi vagyont ugyanolyan természetességgel ajánlhatta föl Lajosnak, mint ötszáznehány év előtt az őse - Pierlon Jordán -, a Tiberis nagy áradásakor, a földönfutóvá lett Róma egész népének az élelmezését, mindaddig, míg a garázda folyó ismét vissza nem vonult és a koldusok megint megtollasodtak. Ugyanazzal a hűséggel is tette, mellyel e század közepéig a Frangepánok velencei vazallus-voltukat a magyar alattvalók kötelmeivel mindig össze tudták egyeztetni s amivel a jádrai béke óta, - mikor Velencétől függésük megszűnt -, a magyar Korona érdekeit máris szolgálták.

- *Vale dilectus affinis noster de Pierlon!* (Isten veled kedves Pierlon sógor!)

Soha gyorsabb kölcsönt, mint Lajos, uralkodó még nem kötött!

De Pierlon-Frangepán Istvánnál előnyösebbet sem alattvaló!

A gyümölcsön kívül, amit majd a pénze hajt, egy kincset-érőt azonnal velevihetett: Nagy Lajos barátságban megerősödött szívét.

Büszkén és boldogan távozott a teremből.

*

Amire Lajos számított, az bekövetkezett. Az új adománylevelek híre már másnap kiszivárgott a kancelláriából, harmadnapra pedig beállított a hatalmas, együttes Szécsy-Laczkffy-Zudar-triász.

Egyik emelte az orrát, a másik függesztette.

- Uram...! - kezdte remegő hangon Zudar.

- Fölség! - izgult a szavába Laczkffy.

- Királyom! Királyom! - rázogatta ősz oroszlánfejét Szécsy is.

Lajos azonban: mint aki nem látott és rosszul hallott...

Titokzatos arccal egy összesodort kutya bőrt vett elő és kibontotta a bántódott férfiak elé.

- Hogy tetszik, uraim?

Az elégedetlenek kölettlenül pillantottak oda.

Hanem, amelyik egyszer odanézett, az aztán nem is vonta vissza többé a tekintetét!

Egész megbabonázta az elétároló látvány.

Ez a látvány pedig: egy címer volt.

Hiszen: címer!... Azt a keresztes háborúk óta, - mikor Európa mindenféle nemzető harcosai az együvértartozás megjelölése végett az araboktól átvették -, ismerték apáiktól eredetten mind. Valamennyien bírtak is vele s ott függesztették a keleties rajzú ábrákat lovagtermeikben, temetési pajtáikban és a „keservesek zászlóján”, melyet gyászmenet előtt szokás hordozni. Általában büszkélkedtek velük minden holmijukon, amin éppen lehetett; de csak... ónnal

szürkén megírott vagy kőbe, ércbe karcolt formában! Ilyen színesre festett címet azonban, amelyet Lajos tartott eléjük, ma láttak először és tátva maradt tőle a szájuk.

Lajos a szeme sarkából figyelte elképedésüket és alig bírt egy bús-irónikus mosolyt elfojtani.

Visszatette az asztalra a kutyabőrt s megint feladta az előbbi kérdést:

- Hogy tetszik?

Zudar rásandított Szécsyre, Szécsy meg Laczkffyra. Hogy hát: hogy tetszik?...

Mindháromjuk szeme égett s arcukon a mohóság és a nagydolgot-hallás feszültsége...

Zavartan köhécseltek, Lajos pedig elfordult és egy székre bocsátkozott.

Súllyal fogott a magyarázatba:

- Igen a'! Jól látnak édes kigyelmeitek! Most származik ez hozzám Franciaországból, mely, mint tisztán értjük, minden lovagi dolgok hona. Mindíg kitalál valami újfélét s nő, igaza is van ebben! Ami nem fejlődik, az máris hanyatlott, jóuraim! Ezt úgy-e nem hagyhatjuk? Nem engedhetjük, hogy maholnap holmi alig-lelt nemesek kifelé ugyanannyit mutassanak, mint a régi dicső vér! A nemesi állapotban sokféle kurta atyafiak is belejuthatnak! Hanem, aki egy ilyen föstött úri címet sajátjául nevezhet...!

Elhallgatott bár, de ezzel a csönddel csak még hatásosabban éreztette azt a nagy-valamit, ami toronymagasságba emelhet egy nemes férfit a másik feje fölé.

Mikor aztán úgy ítélte, hogy amazok hárman már eléggé átgondolhatták, amit át akart velük gondoltatni: megint megszólalt:

- Én is azért az usust behoznom határozám és így a festett címereket elkezdjük.

Kifejtette: hogy s mint képzei ezt. Adományozni, - azonban nem: osztogatni a just! Nem szöszön-boron. Nem akárkifiának. Kiváltságos néhányaknak csupán. A legfőbbeknek. Legelőkelőbbeknek. Hogy a dolog közönségesse ne válhassék. A többi lemaradt nemes érhesse el majd csak az országnak, királynak elkövetett valamilyen rendkívüli szolgálat árán a kegyet! Persze, szigorú bírálata után!

Akik a szükséges próbákat kiállották máris, azok, ime...

Szünetet tartott és lassan körülhordozta tekintetét.

- Kigyelmedre gondoltam, Szécsy uram! Zudar uram! Laczkffy uram! - fejezte be közlését ünnepélyesen és keneteljesen bólintott:

- Jó, hogy királyuk akaratát mindig-tisztelő, holtig engedelmes szívüket ilyen szép egyességben, együtt jövőnek most épp bemutatni! Kegyelmisségben elfogadjuk s megengedjük, hogy máttól fogván színesre föstethetik nagyságaitok a szürke címereiket. Hanem, - emelte föl az ujját fontos óvásként -, valamit ugyan el ne mulasszanak! Tisztán megmondjuk, hogy nagy főrend-nemeseknek a színek igazi alkalmaztatásában is ki kell válniok!

Elmagyarázta, hogy mennyire nem mindegy a használt tinkturák mifélesége! Hogy melyek a valódi heraldikai színek.

- Kék a hűség, uraim! Bíbor: a nemes vér. Az arany: a vitézség. Ezüst: a titoktartás. Zöld pedig a mégtovábbi nagyramenés reménye, mely az olyan trón ellen soha csak gondolattal is föl nem támadó férfaktól, mint kigyelmeitek, bizony el nem vétetik... Hát jól meglássák, nehogy leveles-deákok animálsága a kellő színeket megmássa!

De most már kérdeznie sem kellett többé, hogy „hogyan tetszik?”

A három oligarcha előbb csak pirult (ők tudták, hogy miért), aztán sorba lépett elő. Megindultságtól könnyes szemmel, féltérdet hajtva köszönték meg királyuknak ezt a nagyszerű, őket a magasságok felső magaslatára emelő kitüntetést...

- Uram...! - kezdte remegő hangon Zudar.

- Fölség! - esett a szavába Laczkffy.

- Királyom! Királyom! - rázogatta ősz oroszlánfejét Szécsy is.

- Tudjuk, tudjuk...! - intett nyájasan Lajos s a legrózsásabb kedvében bocsátotta útjára a hálálkodó triászt.

Ismerte ő az ő örök gyermekeit! Tudta, hogy mitől gyógyul a sebük legbiztosabban; kit hogyan tehet boldoggá, - kezes szolgájává -, hogy azért ez a szolgálat tartós is maradjon, pénzbe se kerüljön ott, ahol a javakkal úgyis csak tengerbe öntene vizet. Nem bántotta, amiért port hintett az elbolondított urak szemébe. Arra gondolt inkább: hogy fel fog itt most lobbanni a becsvágy...!

És lezárólag intett:

- Jól van.

A fő-lármások már csupán örömet fognak lármázni. A többi meg arra les, hogy hol követhetne el hát valami dicső dolgot, ami által ő is elnyerhesse az új kitüntetést, mely tulajdonképpen - nem is kitüntetés... - Egyszerűen ő tette meg annak, hirtelen szükségből... Míg az elkápráztatott szemek rá nem józanodnak a valóságra, hogy címerét, - akár engedély nélkül is -, színesre festheti minden nemes. De addigra majd csak kitalál ő valami más csillogó haszonlatanságot, amivel a kiábrándultak elégedetlenségét elaltassa!

- És a hasznos vetélkedés megint megindul...

Összesodorta a festett címet, - egyébként a saját vörös mezőben négy fehérpólyás, kék mezőben pedig aranyliliomos Anjou címerét -, és behajította egy lim-lomos fiókba.

A célját már megtette. Az országmentő újnemesek dolgát, - a kamarabirtokok szétajándékozását: nem fogja itt keserűen zúgni senki! A kényes kérdés közben elévül és feledésbe borul. Ha pedig mégis szót emelne valaki: ott a hatalmas Zudar-Szécsy-Laczkffy-triász, az majd letorkolja. Így lesz a magánérdek általános, országos érdekké...

*

Tűnődéséből láрма zavarta ki.

Az ablakhoz lépett és kitekintett.

A visegrádi királyvár belső udvara feketéllett a néptől. Lossonczyak, Nekkseyek, Telegdyek, Bebekek, Garák: ott várakoztak teljes díszben. Tavaszba borult távoli mezők, zsendülő vetés, sokszínű-zöld erdők pompás képkeretében, mintha csak a virágzó nyárnak jóslata lett volna ez a virágos csapat.

Vagy nem is pusztá jóslat többé? Talán már itt is volt a nyár?

A nap aranydárdákat dobált le az égről. És Magyarország nehéz századok magvetése után aratásának, gazdagságának terített asztalánál ült.

- *Vivat Ludovicus Magnus!*

A kiáltozás csak nem akart szünni.

A tegnap még elégedetlenek azóta megkapták a Laczkffy-féle triásztól a hírt. És a kebleket új reménység dagasztotta...

- *Vivat Ludovicus Magnus!*

Az öröm sodra őt is magával ragadta.

Kihajolt az ablakon és karjait szélesre tárva, visszakiáltott:

- Éljen minden magyar! Éljen Magyarország! Éljen túl az is, ha próbáló kedvében sanyarúságot bocsátana ránk egyszer a Teremtő! Tíz hódolt országunk szétszórathatik. Két tengerünk megapadhat és elsuhanhat. De túl bőségen és balsorson, örömen és Istenverésen: élni fog ez a nép, mert ne feledjétek, hogy onnan fentről belőlünk támadt szentek vigyáznak rá. Szereti Isten az ő szentjeit...

Elcsendesült, de szava odalent a százak mámoros ajkán visszhangzott:

- *Sancti reges, adjuvate nos!*

Bajok az estebéddel

1380-at írtak.

Az írott időmutató levele Pütkösd havának 12-ik napjára fordult.

Az úton kintjáró gálába öltözött, fényes, hintós-hátilovas csapat menetelt.

Amerre haladt - tavaszba borult mezők, zsendülő vetés, sokszínű-zöld pompájú erdők közt - mintha csak a milljomvirágú nyárnak jóslata lett volna ez a csapat.

Vagy talán nem is jóslat többé? Talán már itt is volt a nyár?

A nap aranydárdákat dobált le az égről. És Magyarország - nehéz századok magvetése után - aratásának, gazdagságának terített asztalánál ült.

- Vivát Hungaria!

- Vivát Ludovicus Magnus!

A vidám kis sereg „Nagy Lajos” királyt kísérte. Most tért meg feleségével Nagyszombatból és Visegrád felé tartott.

*

Alkonyattal félbeszakadt az utazás. Az udvar éjjeli szállásra ért. A kvártélymester szétosztotta a lakásokat és kulcsokat.

Minthogy a király nem rendelt közös táblát, a kíséretnek nem is igen volt kedve fönnmaradozni. Nagyobb rész köröm közül falatozott sebtében s nézte, hogy ágynak ejtse törődött tagjait.

Csak a konyhakocsi körül mutatkozott némi mozgolódás. A borissza urak néhány kiadósabb korcsolyát kívánt a szokásos esti ital, a „suffa” elé, amint nevezték.

- Mitek vagyon, hékás? - rengette szépen gömbölyödő haskóját Lossonczy László erdélyi vajda, a kóstolómester körül.

- Tehénhúspecsenye, lemóniás ázalékban.

- A nem köll.

- Aprítotthús pecsenye.

- Nyögve nyelős? A se nem köll!

- Csík marsolt lében, gyömbérrel trágázva.

- Edd meg magad! Tovább!

- Lúdfi lánysárjával, éles lével... Halpástély... Pomagranát... Olaj-mag...

- Nem ehetném. Aggasztja még gyomromat a sertéshús, déltől.

- Akkor tán ispenác, * nagyságos úr?

- Ama zöld giz-gaz vagdalék? - fintorgott Lossonczy.

- Kerti laboda, tenagyságod! - eresztett sértődött kis tokát a mester.

- Ide vagy oda...! Szádat fogd! Teheneim körül is elhordatom! Kutyám se nyalná föl. Nem úr-embernek való a, jóbarátom!

---

* Spenót.

- *Recte!* - bólogatott buzgón Laczkfy senescallus, aki Inyes Mester csábjaira szintén odagyúlt.
- Mondják, elsőben Ádám apánk természetgette, hanem ökelme is, csak mikor már a paradicsombul kicokingatták! Úgye, királyi kincstárnok uram? - vetette a vállán keresztül.

Zámbó Miklós most verődött hozzájuk. De az ócsárlást meghallotta. S afféle tudományokban polleált és esze után nagyra-ment hírű ember lévén, nem is hagyhatta ennyiben.

- Azmint az Írásbúl megösmérem: Nabokodonozor bűne! - fontoskodott.

- Az asszírú királyé?

- Azám! Mikor Isten *cum disgratia et disgustu* bocsájtá ki kegyelméből és bikává változtatta, bezzeg igen kedvesen megette volna a sótlan lómáját is öfölsége! Baj, hogy olyat se engedtek neki! Akkor kapott rá az ispenácra, legelészés közben. Majd oztán hogy visszaváltakozott emberré: emberül se tudta elfelejteni a barom-életét. Így hatalmazott el a világon az ispenác!

- Nó barátim! - bújt elő valahonnan a földből Bebek Gyurka, a királynéi tárnokmester. - Hát így magunk közt, tréfának... Nem mondom. Megjárja. Egyébképpen azonban söpörjön kigyelmed a saját szűkebb portájuk körül!

- Hogy véljem? - ruccant Zámbó.

- Úgy, - fordított egyet a bajuszán az örökös vetélytárs, - hogy lator németnek köszönhetjük az egészet!

- Mit? Az ispenácot?

- Azt, azt! Énistenem verné el, törül töre!

- Hát oztán mi közösségünk nekünk lator némethöz?

- Hogy behozták őket ország nyakára!

- Királyi rendelet a telepítés! - vakkant Zámbó úr.

- De kigyelmed erős tanácsolására! - vágta vissza Bebek. - Mindjárt ellátam nemjó következtetést lenni! Fiainkat kitúrják majd egyszer az apák idegen cselédi! Igaz, hogy kár haszonba megy...! - dörmögött. - Némely mirigyes hivatalviselők javakkal töltöznek addig s jól meggyomrosodnak a telepítő kenézek sápjából...!

- Búzt akar kötni hozzám kigyelmed? - öntötte el Zámbót a pulykavörösség.

Bebek vállat vont rá.

- Noha én kigyelmedre kiváltképpen nem aránzottam, hanem ha úgy látná, hogy nagyságod inge: ám vegye hátára!

- No már... De már...! Ezt mégse állhatom, hogy így rútoljon! - hördült és kapott a kardjához Zámbó. - Revocálja kigyelmed tüstént, ha egészség kell! Különben tudomistenem, hogy elesik a feje!

Volt is eszeágában Bebeknek valamit visszavonni! Nem azért indította a kötődést. És kardot ránt ő is mindjárt, ha történetesen szállásán nem hagyta volna.

Azért így sem tért ki.

- Akarna itt ijjesztéssel, mint róka a farkával fát levágni! - dohogott. - Mi az! Tán üzök-félék lettünk, hogy *recte* mindjárt egymásra essünk? Nem ez a rendje annak! Hanem hogy Visegrádban mink meg sem állapodunk! Budára jöve ottan megküldöm kigyelmednek a cöveket s kesztyűt. Oztán lássuk, amint úri-illendő!

Állta a kihívást Zámbó!

Sőt meg is tódította:

- A Nyulak-szigeti rendes bajszerűn elvárom!
- Ott leszek mind sátorostul s hozom az igazlatoimat!
- Lovas bajra!
- Lovas bajra!
- Helyem keletrül, mint sérelmezettnek!
- Hagyom, míg meg nem ejtem a halált, legyen bár énrajtam is, aminek meg kell lenni, lánclobogós...!
- Urak-urak! - lépett a királyi titkár, János tisztelendő, az összeháborodottak közé. - Ne kakaskodjunk! Aprólék-dolgokban engedjünk és szép egyességet viseljünk! Csak nem fakadnak viadalra kigyelmeitek az - ispenácért?

De a két magyarnak tüzelt már a feje.

- Nem ispenácért, hanem úri becsületért! - vágott a mellére Zámbó.
- Nagymesterünk, a király se túrné, hogy lovagi kard mosatlan maradjon! - fujtatott Bebek. - Én biz' nem vállalom az örök hallgatást, a mezténláb járást, meg a kenderkóc övet, mint aki gyávaságban érődött!

Laczkfy is elérkezettnek látta közbelépni.

Udvarmesteri tekintélyével elmagyarázta, hogy bajvívásnak csak ott van helye, ahol sem bizonyítás, sem tanu. Kincstartó uram azonban hivatalbeli ember és így bizonyíthat.

- Épp a király akaratából nem engedhető! - rázta a fejét.
- Azt se feledjük, hogy pápa átka fog! - helyeselt az egyházi férfiú. - Se föloldozás, se temetés, jóuram...!
- Eh! - toppant elő friss vígsággal Kapolyi, az orosz vajda. - Ki a nyű temetkeznék, mikor: ihol e...!

A kóstolómesterre kacsintott, aki helyreállt önérzettel és egy párolgó fazékkal közelgett.

- Tudják-e kigyelmeitek, hogy ebben mi rejtőzik? Mert én végire jártam!
- No! - mondta Laczkfy.
- No! - mondta Apród János is.

Kíváncsian közelebb nyomakodtak.

Az ínycsiklandó rejtély, - és persze a királyi tilalom, a pápa emlegetése! - elvágta a két úr acsarkodását.

Vállatlökve és ottan-ottan egyet szitkozódva ugyan, de közeledtek ők is a titokzatos edényhöz. És Zámbó Miklós - aki jobban meggondolva örült, amiért nem kellett körömszakadtig mennie Bebekkel - engesztelékenysége jeléül megemelte a fődöt.

- Mi ez, ugye! - fakadt őszinte csudálkozásra.
- Én már ösmerem! - büszkélkedett az erdélyi vajda. - Igen jóféle s recommendálhatom! Levelekbe göngyölik.
- De mit?

- Húst, meg aprított szalonnát. Olyan ez, mint a bunda! Ez a bélése. Oztán esmént hús és szalonna: ez a prém. Bátor - tette utána - ezt inkább mink komponáljuk hozzá. Egy kápsáló olasz barát hozta nemrég az udvaromhoz.

- Hogy nevezik? - ereszkedett közbe Laczkfy, inkább, hogy segítsen ő is végleg elsimítani a patvart.

A vajda azonban nem tudta az új étel nevét, azon egyszerű okból, mert... nem is volt még neve neki.

- Hát, ha kápsáló barát hozta, legyen akkor: „káphozta”! - mondta ki a szentenciát az immár megbékült Bebek. - Gyerünk urak, tartsuk meg az új étek keresztelőjét! Én téged ezennel...

A pincetok megemelődött.

Az urak kacajra buggyantak és követték a példát.

Pár perc alatt maradt is a fazék fenekén, meg nem is. Így aztán a „suffa” is meglelte az ő szükséges korcsolyáját.

- Éljen Itália és Urunk olasz atyafisága! Nő, ez igazán jóvalami, amit bízvást átvehetünk a szomszédtól! - lelkesült Laczkfy és megtörülte csepegő bajuszát.

Tovább származtatta a pincetokot.

Még négyféle egészség hozattatott föl, közakarattal.

Negyediknél Bebek úr - tűz mellett lévén - Zámbó felé csillantotta a szép ezüst, kintjáró kupáját.

- Már hát... Ha így esett... - mondta.

- No mer' azért...! - bólintott a sérelmezett úr és maga részéről ő is poharat emelt. - Tudom, hogy az ispenác az oka az egésznek! Ebmarta, disznószüvette...!

Az edények összekoccantak.

A tavasz-éjszakai szellő elfujta a tüzezske lángját.

A zsarát fölött Lajos király két kedves vitéze kezefogott.

Liliomnyílás

Izotának, az öreg dajkának, ugyancsak meggyűlt a gondja Máriával! Amilyen szófogadó, csöndes gyermek volt rendes körülmények között a kislány: ma éppen olyan nyafka és nyűgös. Még húgocskája, az eleven, szösze Hedvig sem tudta fölvidítani, pedig a királylányokat - Nagy Lajos két lánykáját - bensőséges testvéri szeretet fűzte egymáshoz és Hedvig ennek tanujelét is adta, mikor félbehagyta a játékot vőlegényével, Vilmos herceggel, akihez ébredő szívecskéjének egész melegével vonzódott.

Hogy a tízéves Hedvig már menyasszonya volt a nála egy évvel idősebb fiúcskának, ezen abban a korban, mikor 1381-et írtak a levelek aljára: senki sem talált semmi megütközni valót. Főképp nem a királyi családok gyermekeinél, akiknek politikai összeköttetéseit már jóelőre meg kellett szövögetni.

Lajos király mindkét leányára hatalmas európai trónusok várakoztak. Így csak természetes, hogy a tizenkétesztendős Mária - Marenka, ahogy az udvarnál becézték - ugyanúgy gyűrűt viselt az ujján, mint Hedvig. IV. Károly német császár utószülött fiának, Zsigmond markolábnak gyűrűjét. A két úrfi a magyar udvarnál nevelkedett, de míg a szelíd, gyöngédhajlamú Vilmos most is ott kerengett menyasszonykája körül, addig Marenka jegyese - Zsigmond - sehol sem volt látható. A nagyobbacska fiú odafent a palotában, az „urak házában” forgatta már a kupát, ahol ma, a királyi vadászatok befejeztével nagy lakomát adtak.

- Tán ez a baj...! - rágsálta körmeit aggodalmasan a kis Hedvig s az ő határozottabb és erélyesebb módja szerint éppen cselekedetre készült - hogy ezt a kérdést okvetlenül kibogozza és gyámoltalan testvérkéjének kezére járjon -, mikor a csomó egyszer csak magától megoldódott.

Marenka fölvetette barnafürtös fejecskéjét.

- Miklós fönn a lakomán lakozik! - mondotta pityergőre görbült szájjal.

- Talán Zsigmondot érted! - buzgólkodott rögtön Buba, ahogy Hedviget nevezték.

Marenka azonban tagadó mozdulatot tett.

- Nem, - válaszolt, nála merőben szokatlan határozottsággal. - Jól mondtam! Miklóst akartam mondani. Miklósát!

- De hiszen Zsigmond a vőlegényed!

- Most! - biccentett dacosan Mária barna feje. - Míg el nem csapják! Tudod?

Úgyvalahogy képzelte ezt a kislány, hogy amint Zámbo úr kincstartó az atyja, - Bebek György tárnokmester az anyja, - és Telegdy Miklós főkomornyík a nagyanya mellett, ugyanúgy Zsigmond az ő oldalán: jegyes. Jegyesi hivatalt viselő személy. De ahogy az urakat alkalomadtán más hivatalnokok váltják fel, hasonlóképp előbb-utóbb bizonyára Zsigmond vőlegényi állása is megszűnik s ő mellé majd más vőlegényt alkalmaznak. Olyat, aki kedves lesz hozzá! Akit ő is szeret! Mint Hedvig Vilmost.

- Hát érted? - vetette föl ragyogó barna szemét. - Egyszer csak elmegy! Haza fog menni császárnak, vagy más valaminek a saját országába! Nem gorombálkodik itt többé velem.

- Hát gorombálkodik? - hökkent meg Hedvig.

- Igen a'! - pillantottak búsan a hosszú, barna pillák. - Borsót dug a fülembe, ha a dadus nem látja és léclábúnak, útálatosnak rútol. Én is utálok.

Miklósát bezzeg nem útálta. Sőt egész csudálatos-valami volt, amit iránta érzett. Valami megnevezhetetlen szégyenkezést, de mégis kívánczóságot...! Valami megmagyarázhatatlan örömet, ha közelében látta és nyugtalanságot, türelmetlenséget, ha az apródúrfi távolparancsolták tőle az ő lovagi dolgai. Hanem az is igaz, hogy Miklós sohasem ólálkodott borsóval a füle körül! Tizennégy esztendejének kamaszkodásait fékrefogta mellette, sőt a nyáron egymaga több pillangót fogott neki, mint ahány ujjacskája van a két kezén! Marenka szerint már csak ezért is a legtöbb érdemmel bírt a remélhetőleg mentől előbb megüresedő jegyesi állásra, nem szólva arról, hogy a fiú is olyan furcsa, meleg, éhfarkas szemekkel nézett mindig rá, ahogy senki rajta kívül. Ilyenkor mindig elpirult, mint a pünkösdi rózsza és olyan mély bókot csapott, hogy a földet söpörte kalapjának strucctollaival.

- Így ni! - írt Marenka egy széles kört és Buba a szakértő meglegedésével bólintott.

- Az már szép!

A lehető legtermészetesebbnek találta mind a hallottakat s ugyanilyen egyszerűnek, világosnak látta most már a teendőit is.

- Ide figyelj, - súgta meleg gyermekszájjal. - Parancsolj dolgot Izotának, szökjél meg tőle s légy egy óra multán a várkertben. Nem a felsőben! Az alsóban! Ahol nyáron az a sok fekete csiga mász...

- Házatlan! - ragyogott föl Marenka szeme.

- Az - eresztett egy kis tokát Hedvig és pártfogói szerepében büszkén bólogatott.

- Bízd ránk Vilmost, majd eligazítjuk! Zsigmond csak hadd forgassa a kupát, míg majd felköszönnek neki!

Hogy csinálta, hogy nem a leendő lengyel királynő, azt Magyarország jövőendő királynője egyelőre persze nem tudhatta. De tény, Hedviget rövidesen egy udvari mílessel lehetett élénk tanakodásban látni és hogy Miklós valóban ott volt a megbeszélt helyen.

Nemcsak beváltotta ígéretét a testvére! Hanem éppen abból kerekedett a baj, hogy túlságosan is beváltotta! Három Miatyánknyi idő sem telt bele s Miklós máris a kertben sétált és ő maga is boldogan a nemremélt együttlétől, várni kezdte a kis hajadont, aki egy idő óta határozottan sokkal több helyet foglalt el fiúi szívében, mint a teknősbékája, Mátyásmadara és Muki, az agár, melyek pedig mostanáig vetélytársak nélkül uralkodtak ott.

- Mit bánom őket! - döntött. - Kinőttem belőlük. Ez már az a nagyrament állapot, ami titokkal jár...

Ábrándosan füttyürészett s mélyebben meggondolva, hogy ezúttal igazán olyan titkos ténykedést művel, aminél később lovaggá és férfiúvá semmi sem tehetné, - s hogy ez itt most a legvalóságosabb szerelem, amiről az énekmondó inasok csak fölakadt szemmel tudnak históriázni: egész odalett a büszkeségtől. De mikor meg éppenséggel az jutott eszébe, hogy ez a gyönyörű férfiú, lovagi és szerelembeli állapot pontosan egy királylánnyal kapcsolatban szakadt a nyakába, kezdte erőtlennek érezni ennyi dicsőség hurcolására a lábát.

Lebocsátkozott egy útmenti kőre és csendesen lihegett.

- Domina, - próbálta a humanista versíró uraktól ellesett pátosszal - persze csak úgy befelé - Domina, fönségedé a fejem és kardom.

Szünetet tartott s figyelt.

Vajjon hogy hat ez a vallomás? Mert vallomást tenni okvetlen kell! Azt határozottan tudta. Csáky Pista nemrég mátkásodott és ott is volt vallomás! A szüleinél is, ahogy egyszer óhatatlanul elleste, mikor a nagyok az asztal fölött tréfálkoztak.

- Domina, Domina, - kezdte előlről, de nem vette végig.

Megrázta a fejét.

- Nem lesz jó, - gondolta. - „Fejem” és „Kardom”: az tulajdonképpen ugyanaz. Amire magister Colomanus azt szokta mondani, hogy: „*pleonasmus*”.

- Ejnye-ejnye!

Lecsukta szemét és úgy tűnődött.

- „Erőm és életem!”

Megint fejrázás lett a dologból. (Itt is ugyanaz a baj!)

Hogy jobban összeszedhesse a figyelmét, újra kezdte a szemlehúnyást.

- Domina, Domina - mormolt -, szívem és kardom fönségedé, - ó dicső hölgy!

„Dicső hölgy...!”

Ez határozottan gálánsan csengett! Illőbb szavakat magister Colomanus sem találhatna! Szív és kard: nem egynemű. Az kettő. Kettővel multiplikálva: az négy. Négyyszer négy: egyenlő tizenhat. És ötször...

De itt nem következett semmi. A tétova zsongás megszűnt. Az úrfi álla leesett. A fiatalságnak azzal az ájulásszerű álmával, aminek nincs szüksége holmi átmenetekre: egyik percről a másik pillanatra... aludt. S oly mély eszméletlenséggel aludt, hogy még az sem rázta föl, mikor mindinkább hanyatló feje hátracsuklott, egésznap vadászatban kifáradt tagjai lehulltak s ő azon lovagi és hősszerelmes minőségében elterült a puha őszi avaron.

Soha gyöngédebb ágyban nem feküdt, soha gyönyörűbb álmod nem látott ennél! Marenkát látta nagynak, királynői díszben, egy szép liliomot - Anjou liliomot - fogva egyik kezében. Nagy volt ő is, merő-aranyos vértzet pompázott daliás termetén s tenyerével segített tartani azt a nehéz országalmát, melynek súlyától a másik gyöngéd kezecske megroskadt egy kicsit. Egyszer az ő kezéből is ki akart gördülni a huncut országalma! Hanem akkor meg ott volt Marenka keze s ők csak összenéztek és boldogan nevettek.

Ha tudta volna, hogy milyen közel van ezalatt a valóságban is álmai tündéréhez! Mekkoraát szökött, milyet kiáltott volna! Így azonban csak feküdt tovább és hagyta lebocsátva szemének sötét pillangóit.

Marenkának nagyon tetszettek ezek a bársonyos pillangók. Tetszettek azok a fényes, csigás fürtök, az álmában is finom és nemes arc, - az a lecsukott száj. De azért... valahogy nem így képzelte az egészet. Úgy képzelte ő, mint Vilmoséknál, hogy az ember majd megfogja egymás kezét, nézi majd egymást és az embernek majd megmondják, hogy tulajdonképpen nem is olyan léclábú csúf és kiállhatatlan portéka, amilyennek Zsigmond szokta őt gúnyolni, hanem ellenkezőleg! Gyönyörű és fölséges kegyosztó lény, akinek egyetlen intésére halált halni is öröm... Hát így valahogy...

Csakhogy ebből többé semmi sem lesz! Semmi beszéd, semmi kézfogás, semmi jó, belső melegség, önmagának egy másik drága szempáron át való megkedvelése. Mindezeket már elrabolta az álom. A kis pajtás alszik és ő - Marenka - dehogy költené fel! Dehogy riogatná, dehogy szégyenítené! Tudja ő azt, hogy rossz az ilyesmi, - olyanokról, mikor szeszélyes királyi anyjának rossz napja jár, - undok álmzacskónak pirongatja őt, sőt néha az is eszébe jut, hogy az ilyen leendő királynőnek, mint ő meg Hedvig: tulajdonképpen már a nappal kellene fölserdülniük, vagy talán egyáltalán nem is aludniuk...

Visszabocsátotta hát a kezét, mellyel szinte megérintette volna a lassan pihegő dolmánykát és költögetés helyett megtörülte a szemét. Két nagy, fényes könnycsepp üldögélt abban, s mialatt

a keskeny kis gyermekáll búsan megvonaglott, le is utazott szépen az a két forró gyöngy oda, Miklóska bársonypillangóira.

Mária lehajolt és olyan vággyal, amelynek parancsszavát nem bírta egészen elfojtani: odanyomta édes, könnyes, csalódott gyermekszáját a Miklós szűztiszta homlokára.

- Aludj! - suttogetta. - Azért én nem haragszom...

Dehogy haragudott! Csak a szívecskéje fájt. Olyan különösen fájt, hogy sohasem érzett effélét, még verésekor sem. Ez egész másfajta fájás volt. Talán még nagyobb, mint amaz, de ugyanakkor édes is. Az ébredő nő első, titokzatos, szent fájdalma, - sok-sok utánajövőnek hírnöke.

A hold kibújt a felhőtárisznyák szakadásain. Letűzött szelíd ezüstpermetegesen. Marenka még mindig állt és nézett. Csak mikor a vén dajka aggodalmas kiáltozásait a távolból meghallotta: ébredt ki a révedezéséből. Gyorsan letörülte a könnyeit és körülnézett, hogy mégis hát: hogy hagyhatná valami jelét az ittjárásának?! Hogy ha már a szemével nem is, de legalább a gondolatával találkozzék majd kedves pajtásának.

Kicsit távolabb egy gyöngye mogyorócserje állongott a várkerti út szélén, didergőn, magányosan. A szél megcibálhatta, mert oldalán félig letörten csüggött lefelé egy kis lombcsokor.

Azonnal feléje indult. Leszabadította a vihartört gallyat és leguggolt Miklós mellé. Odaszúrta a jelt a kezeügyébe.

A kiáltozás közben egyre közelebből hallatszott. Nem volt többé veszíteni való idő. Annyi csupán, míg az ember megborzong a hűvösfuvalatú őszalkonyi szélről, - míg eszébejut, hogy az alvó még jobban megsínyli a hideget s míg azt a rózsaszín hattyúbőrös subicát... rá lehet hamar teríteni az úrfi vállára. Azzal már futott is Marenka, könnyű lábacskaival, mint a suhanó őz. Kicsit megfaggatták az elveszett subácskájáért, kicsit kikapott a bódorgásáért, - de most már nem bánt semmit. Az a meleg, amit Miklós vállán hagyhatott, cserébe a saját csalódásáért: kárpótolta és megvigasztalta.

Női sorba lépett. És első leckéjét vette abból, amit úgy hívnak, hogy: „*megalkuvás*”... Amit úgy hívnak: „*önfeláldozás*”...

Hajnali napfény keltette fel a fiút. Meg a subica csiklandozó cirógatása. Nagyot tüszentett tőle és felült. S a következő szökéssel talpon is termett. Egy pillantással látta és értette meg, ami történt. Fájdalmában és szégyenében nem szánt volna felordítani. De a torka összeszorult. Könnyek szöktek a szemébe s az indulat lármás zenebonasága helyett csendesen megöntözték a drága kis mogyoró vesszőt.

*

Ha első asszonyfájdalma volt Marenkának, amit ezen a helyen érzett: Miklós pedig az utolsó gyermekkönnyeit hullatta.

Nem fog ez a két nagy barna szem harmatozni, soha többé mától! Az önvád, a mulasztás tudata: verses vallomásnál is jobban megérlelték a gyermekben a férfit.

*

Míg élt, sem bocsátott meg magának Miklós, - Garay Miklós, Magyarország későbbi legnagyobb nádora - ezért az átaludt tündéralomért, aminél többet nem várhatott Anjou Máriától, Zsigmond király mártírfeleségétől: szerelmének szomorú, korán sírbahanyatlott királynőjétől. De a fa még az ő hosszú életét - hosszú vezeklését - is túlélte. Az háromszáz év múlva is ott pompázott a diósgyőri várkertben és ha reménytelen szerelmesek karcolták bele szívüket, nevüket: érzékenyen, bőségesen, azonnal megcsordult. Csöndben, álmodó suttozással a vén kert fái között: lehet, hogy még mindig... emlékezett.

Remete szent Pál Budára ér

Őszelő havának egy sugaras napján végre megkondultak Buda városának összes harangjai. A zengő, komoly hangok különös tisztasággal remegtek tova a megritkult, rózsaszín permeggel átszűrt, ökörnyalat hintáztató levegőben. Elhatoltak a dúsak palotáiba és a szegények mansközeibe is s egybehívtak minden jótét keresztény lelket. A messzeföldről begyülekezett nép olyan pompát látott, amilyenről a legvénebb embereknek sem volt fogalmuk s amelyet csak egy fél Európát birtokoló Anjou Lajos engedhetett meg magának és a világrész legtekintélyesebb országának. Az utakat az aranybányavárosokból hozatott, zúzott arany terméskövel hintették be, melyekben még kiolvasztatlanul csillogott a szűz, tiszta nemes érc. Egész utcasorokat a legbecsesebb skarlátposztó házőltözékek kárpitozták ki s homlokzatukat a királyi virágcsárdákban nevelt növényzettel oly módon pártázták, hogy a szentírásból vett szép versetek alakuljanak ki belőlük. Skófium, bársony, selyem, virág, zászlók, arany, lombfüzér: a szem belefáradt látásába. Így várta a boldog és gazdag nemzet az első magyar szerzetesrend patrónusának: Remete Szent Pálnak romolatlan testét.

A pálosok rendje, - élén az agg Lukács főnökkel, majd a világi papsággal -, mindjárt az első jelkondításra elindult. Selyembaldachinok alatt és szívet mámorító tömjénfelhők közepette, énekelve vonult az ujjongó és hallelujázó sokadalom előtt, ki, egész a város fellombozott kapujáig, ahol a Budára beszállt királyi bandériumok álltak élő sorompót. A menetben résztvettek a hódolt tartományok kiküldöttjei, a magyar fő- és alsóbbrendű nemesség, de a legszegényebb jobbágyokból is begyűlt, aki csak kezét-lábát bírta. Senki sem kergette el. Sőt Lajos parancsára még a koldusrend felől is gondoskodás történt s egybeeresztve a különböző betegedőházak ápolójaival, ezrekre menő tömeget alkotott. Egy időről-időre felbukkanó udvari kapellánus pénzt szórt az inségesek sorai közt. A nyomorultak mohón kaptak a bőséges alamizsna után és örömkialtozásuk néha olyan hatalmassá dagadt, hogy elnyomta még a plébániai és kanonoki iskolák kórusait is, pedig minden megyének minden iskolája képviselő között a menetben és hozzá a legjobb torkú énekeseivel.

- Istennel háláljuk! - hatolt olykor Lajos boldog fülébe.

- Hozsánna, hozsánna! - zsongult rá a papság.

Olyan volt a végeláthatatlan emberáradat, mint egyetlen zengő, örömittas lakodalmi sereglet. Sokan összeölelkeztek s az első keresztények példájára, testvérül csókolták egymást. Mások hangosan zokogtak a felindulástól. Vica nénőn, a zsugoriságáról messze híres vén sasadi asszonyon úgy erőt vett a szent gerjedelem, hogy extázisában fejéről tépte le a pénzesfedelét, derekáról az előkötőt s azt vetette egy csecsemőjét szoptató, irtózatossavány koldusnéember felé. Egy másiknak izibe kigombolt hacokáját dobta s ha szomszédja, a kenyérsütögető Gyöngyvérné le nem fogja a hadonászó markát, talán még csóróra vetkőzik!

- Krisztusért! A szent remetéért! Hagyjatok! Hagyjatok! - sivalkodott, míg el nem sodorta a tömeg.

Akkor ismét új arcok bukkantak fel. Új tágradelejezett, révült, elfordult szemek, nyitva lihegő szájak, előreszegzett fejek, melyeknek súlya mintha a hozzájuk tartozó egész testet előre húzná. Fejjel, vállal előrebódultan, káprázatban inkább, mint valóságban, özönlött, hömpölygött egyre a nép.

Néha meg-megtorlódott.

Ilyenkor nyugtalanság támadt.

Mi az! Mit veszteglünk!?

- Ezt s ezt kifogta a nehézkor.
- Isten útjában történt, érdeme lesz neki! Lépjétek át, mink pedig tovább!
- Dehogysis! Csak az utat szentelik elől!
- Szentelik ám...! Az apácalánkáék véluma meggyúlt!
- Hát égjenek meg Krisztusban s mink jerünk!

Így zsongott, hullámozott, döngette mellét, homlokát és özönlött, úszott az emberáradat.

Egy úttorkolatnál - a vége táján - hirtelen megrekedt. Keresztzászlók, égő szövétnekek alatt, síri jajongás közt, egy csapat ijesztően lesorvadtt ábrázatú, vak tekintetű, szörnyű ember ömlött belé. Azok, akiket feltartóztattak, lázongani kezdtek. De a rend fenntartására ügyelő milesek gyorsan elbántak velük. No meg aztán a méltatlankodók maguk is meglátták, hogy kik az újanjörtek...

Vezeklő peregrinálásra induló zarándokok voltak; egy töredéke azoknak az országbárókból, bitó elől megszökött hajdúkból, vágánsokból, lovagokból s a nemzet minden rendje-rangjából összeverődött embereknek, akiket a „Szentlélek szárnya megilletett” s ráébresztett bűneik legmélyebb tudatára. Ezek nem érték be az Egyház feloldozásával. Önmagukat nem merték, nem bírták feloldozni. Rettegték a túlvilági istensóvárgás purgatóriumát s még itt e földön akartak vezekelni bűneikért. Ezért a legbaromibb sorsban, iszonyatos fáradalmak között, fértelmes hulladékokkal táplálkozva, vonszolták végig sanyargatott testüket a mérföldek ezrein és fennhangon ki-kiüvöltötték vétkeiket, melyeket néha a legbocsánatosabb kis gyarlóságokból túloztak mentől égrekiáltóbbakká s melyeket megeredt hajuk és szakálluk szüntelen szaggatása közepett szántak-bántak. Hevük olyan ragályos volt, hogy amint társadalmi rang szerint nem, - úgy vallás szerint sem ismert megkülönböztetést. Néha még keresztleletlen kúnokra és zsidókra is áterjedt. Valahol valaki egyszercsak felkelt az asztal mellől, odahagyta házát, - a férfi kardját, ekéjét, a nő guzsalyát, gyermekeit - s elindult, égnek révült tekintettel, valami titkos hívás szavát követni. Így kezdődött és ez esetben most itt folytatódott a zarándokút.

A peregrinusok csatlakoztak. A rend egybeforrt mögöttük, mint búzaszálak rendje a szélfújt mezőn, mint vízcseppek a hasító orrú hajó nyomán.

Más zsolozsmázás kezdődött ismét. Új zászló libbent. Új csapat áramlott. Tompa lábdobogásába kereplők rekedt szava vegyült.

Poklas leprások sorakoztak ki az útszegélyre. Azok pergették óvatosságra intő kereplőiket.

Olykor kisüvöltött egy-egy érdes kiáltás is a sebmart torkokból:

- Ne közelíts, csak ennem adj!

A jámborok iszákjaikért nyúltak. Megbontották. Kinél mi élelem találkozott, keszkenőjébe göngyölte s a nyomorultak közé vetette. Senki pénzt. Pénzt adni, kalmárnál pénzért vásárolni: szigorúan tilos volt a poklasoknak. Így éltek útfélre vetett hulladékokból és ma, a nagy szent örömnepére, igazán fejedelmileg.

Az adományozók elvonultak, majd el is fogytak végül. Nem maradt, csak Gyökön, a vén esti tűzkiáltó városi cseléd. Rendes körülmények közt nappal aludni szokott, hogy éjjel az utcákat kerülgesse s ahol vigyázatlan malacperzselőket, gondatlanul ványoló hajadonokat lát, őket a gyulladás veszedelmének szavával megkiáltja. Ő ügyelt a házak falába épített szentes szobrok mécseseire is, melyek a város esti világítását képezték és koppantójával megzabolázta a túlságosan ágaskodó lángokat. De ma nem tudott nappal aludni. Sem a zshivajgás, sem buzgó

keresztény érzülete nem engedte. Fogta koppantó végű istápját s kitopogott hozzáillő, aggott-korú kutyájával: ünneplátni.

Még sokáig elragadtatottan csóválgatta fehérpelyhes fejét:

- Azt tudnád, tündérvelág ez...!

Valahol a városon kívül, a menet eleje ezalatt leállott. A tárt kapun át zászlóerdő, tömjénfüst s egy hasonló rengeteg tömeg látszott. Lassú, tempós ünnepélyességgel közeledett. Fejmagas-ság fölött valami minden szépséggel és drágasággal ékes aranyezüst tárgyat emelt. A lobogók selyme lobogott, fehérruhás hajadonkák aranyozott kosárlámpából virágokat hintettek.

- Ha-le-e-luja...!

Remete Szent Pál teste megérkezett a Hétvezérek boldog országának székvárosába... Kísérete a tengerparttól idáig gyűlt fel. A városfalak távol sem lettek volna elegendők befogadni. Ezért hát a szállásmesterek a messzi utasoknak a szabad mezőben rendelték szállást s a királyi táborverők azonnal meg is kezdték a tentóriumok leverését.

A dicső ereklyét a budavári Szent János-kápolna fogadta be. Közszelemlére helyezték s két pálos atya örködve maradt a szarkofág egyik oldalán. A másik oldalon egy magányos férfi térdelt, durva daróccsuhában, ugyanilyen kesztyűsen. Anjou Lajos volt, a boldog Magyar Birodalom királya... Felesége nem jelent meg, csak az ünnepség legszükségesebb részén, aztán leányaival együtt hazahajtatott. De ő itt maradt s a folyamlást özönlő és cserélköző nép hosszú órákon keresztül láthatta alázatos, ima-sápadt arcát. Ha példát vehetett valamikor tőle orosz-lánbátor harcokban, ma éppúgy okulhatott istenfélelmén s igaz keresztényi átszellemültségén.

Lajos csakugyan jobban hasonlított most valami szellemjelenséghez, mint durván valóságos emberi lényhez. Éterien áttetsző haloványsága, csodaváró szeme: szinte világított. Ajkai a szent félálomban rövid lélegzeteket szedtek s mormoltak, szakadatlanul. Ha valaki megfigyelte volna a mozgásukat, észrevehette volna, hogy a száj rebbenése szabályos időközökben visszatér. Az ismétlődő szöveg tette ezt. Lajos mély révületbe zsibbadva, ugyanazon szavakkal, ugyanazért könyörgött:

- Istenem: időt...! S hadd bajomnak kevés megállapodását... S hadd meg elmémnek értelmét, míg mindeneket posteritásomnak jól elrendelek...

Aztán az egésztest elejéről kezdte megint. Mint dolgozásnál a munkába, most az őrlőn egyforma szövegbe sem fáradt bele. A hosszas lelki készülődés, sanyargatott testének alig-tápláltsága: valami különös belső feszültségben tartották. Könnyűnek érezte magát s oly kevésbé összetartozandónak a testével, hogy úgy tetszett neki, mintha bármely percben egyszerűen kivonhatná csontjait a húsából és súly nélkül, lengén, könnyedén tovalépdélhetne. Csak - lélek volt most s oly közel a leghatalmasabb misztériumhoz, mint még soha és úgy teli a csodába vetett hittel, mint még soha. Hitt benne, mint a saját lelkében, melyet előbbnek érzett, mint a testét.

Éjszakába fordult az idő, mire felkelt a térdeplőről, hogy kövesse a kapus-barátot, aki kulcsait csörgetve haladt előtte. Szinte fájdalommal vált meg a templomtól. Oly jól esett itt, egyetlen helyen, nem legfőbbnek és nem mindenek fölött határozó, felelősnek lennie...! Valakihez neki is odabujhatnia...! Éreznie Valakinek erejét, oltalmazó jóságát, atyaságát: bízó gyermekül...!

Utolsó esdő pillantást vetett az ereklyére. Ajka még mindig suttogott. Keresztet vetett magára és csendesen elhagyta a kápolnát.

A kinisi boszorkány

Ibolyanyitás havára derült a télutó.

Szabolcsban, talán mióta a világ, se láttak ennyi ibolyát, se másnemű virágot. Tarkállott a rét. Erdők buja illatot leheltek s ha lett volna, aki vessen, majd arathatna. A természet mintha tudni se akarna arról, hogy az emberi lények birodalmában háborúság dúl. Egymást nyomorítja, ki hol teheti.

Biz' ott az ország testén török-baj és császári hadak kettős nyomorúsága rágódott. Básta nevét suttogták rémulten a jobbágyporták kuckóiban, de a castrumokban se különben.

Egyedül Kinis falu népe nem mutatta, hogy fél. Kit ural vajjon? Ki olyan bátor, hogy egy egész falura rá tudja parancsolni a biztosságát? Micsoda oroszlánszívű bajvívó? Micsoda férfi?

Nem férfi az. Szoknya leng karcsú termetén. Előkötő selyem laptakötényt visel hozzá s szép feketefürtös fején: szíronnyal hímzett pártát. Ha ugyan soká viseli! Hírlik, hogy a mesgyés szomszéd, akivel az egyedülálló, gazdag örökösnő osztályban bírja a kelecsényi Tisza-révet, menyecskeféketővel cseréli ki mihamarább azt a pártát.

Maga a hajadon: Tegzes Borbála is így álmodja ezt. És mikor Cserneki-Lőkös Bornemissza Miklós uram szélesebbet talál karolni rajta, semmint szokás, ez ellen se igen tiltakozik. Visszaadja az ölelést. Csókra is a párját.

Nem olyan virtusban nevelkedett ő már, mint a hajdani jámbor asszonyok! Harcos kor gyermekének született. Hajdúktól tanult táncot, portyázó tiszturaktól kardot forgatni, inni. Biz' ott, mire kész hajadonná serdült s nevelő dajkájából is kiárvult, még a vándorserleighből is elbírt ugyanakkora húzást, mint akármelyik férfi. Hát a szépelgés elől mért szabódott volna, holott van abban is annyi hő, mint a hegy levében?

- Húzok kegyelmedhöz s teszem, mint akarok! - vetette oda kevély, szép fejét Miklós úrnak egy langyos tavaszi alkonyattájt, lévén, hogy Bornemissza ő maga is, elijedt a saját vakmerőségétől.

- Valamikor a világ szeme rányílik dolgunkra, bestye kalandornak fogsz nevezni s port vetsz a szélbe utánam! - dünnyögett. - Nem-e? - tette hozzá a kérdést.

Mert belsőleg azért már ingadozott. Hej, igen csábos volt a Bora, az ő szilaj fekete szemének lobogásával! Igen fűszerszámos illatú az est és közeli a Bornemissza kastély...!

Oda egy ilyen lángmadarat befogni, ahol társtalan egyedüliségén kívül csak denevérek s baglyok honolnak!

Nem csuda, ha elimbolyodott Miklós a jobbik esztől s kétszer az óvást meg is ismételte. Valamint az se csuda, hogy elkezdte verni a szó szép Tegzes Borbálát. A szomszéd kúriákban tányérért küldték ki az ebédelőszálából a zsönge hajadonkákat, mikoron Bora neve az italos *comes*-ek szájára került s pap uraimék is mind hangosabban példázgatták a tüzes kénesőt a népnek.

Tudott Bora ezekről a beszédekről. De csak kacagott rajtuk s annál magosabbra hányta fejét.

- Aki szeret, Miklós, mentől bővesebben oszthat, azonkép gazdagszik!

- Nem pironkods-e?

- Rangomnak értem, ha azének hirdetnek, akié vagyok!

Míg persze köves fehér koszorúval cserélődik föl az a láthatatlanul is csúfos szalmakoszorú...!

Hanem ezt már épp, hogy elgondolta a lány.

Nem királyi ágilis ő, hogy adót hajtson! Adót, szerelemben! Miklós gondja: mikorra határoz.

Bornemissza azonban nem igen sürgött. Mind komorabbá setétült szeme, gödörrel osztott állú, szép orcája.

Hogyne! Rajta is kezdte már köszörülni nyelvét a falu! Ráfütyentettek az úri cimborái, mikoron közékük toppant s nézték szemszögletből, hunyorítva. A dámák meg: sehogy. Ölükbe ejtették pillantásukat, valahol látták.

Canis mater! Hát ki ő, mi ő? Varas eb, hogy így húzódozzanak tőle? És járja-e, hogy így világgá kevélykedte benső dolgukat az a lány?

Egyre szigorúbbá keményült fölötte a bírálata.

- Ejszen micsoda szerzet légyen az ilyen? - tünődött.

Ha korán árvult is! Jót, gonoszat egyaránt tudó! Mért éppen a félre-utat választotta? Mért nem rivalt rá idején? S mikép lehessen most már egy ilyen kihíresztelt asszonyi állatot úri portára úrasszonyul vinni? Ki bocsátaná meg feleségében régi kedvesét?

Nagyon hányt a gond Miklós urat. Bár szót nem igen ejtett fönnhangon, ha úgy mégis átgomolygott borúföllegnek a Tegzes kúriába.

- Rég mutatkoztál!

- Jószággal bajoltunk.

- Mért nem szorítsz magadhoz?

- Fájás vagyon vállam környékén, kit is doktorolnom kéne inkább a hévizeken!

- No, majd akkor jer, ha jobb órád üt!

Hanem erre várhatott a hajadon! További napok múltak: Bornemisszából süveghegye se ütközött. Hét lett a napokból s egyből aztán kettő is. Csak semmi...! Végezetül Bora szánakozott le a révhöz. Ott duzzog bizony a megorrolt ember s várja közeledtét, ahol hajdanában annyit bohóskodtak együtt! Hogy ez eszébe nem jutott hamarább!

Hát valóban ott volt Miklós a révnél. Látszott már messziről. Sőt ki is huzakodott - ni! - az orrlógató, az a dörmögő dörmögve is szép, egyetlenül szeretett férfi! Köznapló hacokája helyett lazac-színű tubin-dolmány feszült rajta s kalpagja mellett rárótoll tűzék. Bizony a békülés tiszteletére van ez így, amire pedig szükség se lenne. Hiszen igazabavéve nem haragszik a lány!

Nem, nem haragszik. Csudálkozni azonban csudálkozik s mentől inkább közelgett, annál jobban.

De furcsa - de furcsa...! Mért áll háttal Kinisfalvának, aki onnan vár? Mit néz a vizen, a kompon?

Mostantól már majd Bora is azt nézi. S nem eredmény nélkül. Mert utasokkal jődögél a komp. Egy bajuszos dámával, vékonypénzü urasággal és végezetül...

No, az igazán végzet volt. Fátum. Bora egy döbbenéssel érezte meg inkább, semmint látta, a tarcolán subácskájában, süvegecskéje alul kibukó szőke hajzattal, fitosan. A fitos fölött kék szemek virága nyílt, alatta pedig egy akkora száj, amely a hírmondó cseresznyét is csak két harapással tudja tán befogadni.

A hajadon úgy állt és bámult, mint aki megkövült. Aztán megragadta a révészgazda zekéjét.

- Kik légyenek azok?

A kompos Büdy főispány úrékra vallott. Beregből. Itt vendégeskednek önegyságáék valamely környékbeli portán. S minthogy elismerkedtek Miklós úrral, az meg ért a zöld tábla-játékhoz: az úrasszony gyakran alászáll hozzá, övéivel együtt.

- Úgy! - rezdült élővé Bora s lehúnyta a magyarázatra hosszú fekete pilláit. Fordult, amerről jött, vésztióslólag.

Még aznap valóságos siralomház lett a Tegzes kúria. Megteltek mind a kézi kalodák. Porkoláb nem nyugodhatott, deres gazdátlan nem maradt Kinisen. Szegény jobbágyok riogtak, vinnyogtak, mint a megcsapott kutyák.

- Oh, az égetnivaló boszorkány! Rajtunk tölti dühét!

Töltötte volna bizony az másón is, ha az a más nem tartaná okosabbnak kerülni a Tegzes portát! De Miklós mostanság inkább Büdyék felé irányodott. És hogy a kis Erzsébet valóban olyan ifjú, szép és angyali volt s szőke, hát csak elkérte a maga háziangyalának apjától-anyjától, örökre. Üldözze ki lelkéből a kinisi ördögasszony bűnbevonó képét! Feledtessen böcsmérlest, füttyöt, hunyorítást! Állítsa helyre benne azt az oltárt, amit anyjaasszony helyezett a lelkébe a tisztos férfiúhoz illő, tisztos hajadonról!

Úgy állapotok meg főispán uramékkal, hogy a kézfogó mihamarább meglégyen s hangja mentől kevesebb légyen. A nászt is Beregben lakozták meg ifjú Bornemisszáék, hála a háborús jövés-menésnek olyan titkon, hogy a kinisi boszorkány csak dolgok fejeztével értesült már az úgyról.

Lett réműlet a jobbágy-nép közt! A cselédség ráimádkozott az átlépett küszöbre is, úgy rettegte a megbántott úrnő haragját.

Pedig megint csalódott, aki Tegzes Borbálával számolni vélt! Elmaradt a hadd-el-hadd. Tálkanál se csördült. Bora elzárkózott ágyas kamrájába s elő sem jött onnan három álló napig. Még nyugodtabban, mint előtte. Szinte fagyos volt, olyan nyugodt. Földig bukó fekete ruhájában, amivel a tarkát fölcserélte, azt lehetett volna hinni, hogy márványszobor indult, ha nem lenne valami emésztő fény a túl nagyra szakadt fekete szemében s a fekete ingváll nem emelkednék a keble pihegéseinél. Így élőnek kellett fogadni s tenni, amit parancsolt. Hívni az egrégusát, ki házi dolgait intézte.

Annak nekifordult.

- Hallja-e kend, Sáfrány Márton! Megyen kend a révre! Meghagyja a gazdájának, hogy aki kaputos ember - szabad állapotú - elsőnek a kompra vetődik, azt lefüleli s nyomban idehozza. Tetszik-nemtetszik, és legyen bár fiatal vagy vén, szép vagy rút mint a Sátán, elibém terelje. Kend pedig vessen csóvát a kelecseyi révházba s mindenbe, ami túlparton a miénk. Ez szó és akaratom.

Nem is vallott többet ennél, csak majd úgy két nap mulva hallatta a hangját megint, midőn az egrégus révész s vele egy ismeretlen uraságot jelentett.

- Mifélés a jövevény? - kérdezte lassú fölpillantással.

A hoppmester vállat vont.

- Futott személynek látszik. Ráférne a lépesedés, gúnyája után.

- Fiatal-e?

- Féloldala. De nem is öreg azért! Amolyan középes.

- Ez az én emberem! - mosolyodott el sötéten a hajadon. - Hozzátok, aztán le a faluba, a papért! Mondd, hogy Tegzes Borbála nem igen szeret várni!

Mit főzött ki, mit se a szilaj teremtés, az csupán akkor derült ki, mikor a gyors nász meglett és a befogott uraság az eget kezdte nézegetni örömmultában.

- Ébren vagyok-e? - tudakozta, elbűvölten érezvén oldalán a gyönyörű asszonyt. - Kegyelmed húgom s kinek fényétől a nap is elvakul...! És én: Székely János...! Bár nemes, de vágáns...! Oláh vajda hadában kergettem szerencsét, ott is balul! Hogy kegyelmed urául fogadjon, rangba, vagyonba, házi békébe helyezzen...!

- Béke...!

Borbála ajkán kacagás fakadt. Első ama nevezetes kelecseyi délután óta, mikor Büdy Erzsébetet a kompon megpillantotta. Hanem az okáról nem számolt be. Majd csak a mézesnapok után.

Akkor odavillant az ura elé.

- Vélem, hogy elég a jóból! Mostantól azon légyen kigyelmed, hogy aki hajdúnk van, mind egybegyűjtse, fegyverbe tegye s megoktassa!

- Jó feleség! Hadra készülsz? - hüledezett az újdonsült férj. - Mire minékünk darabont, hajdú, holott galambdúra gondolnék inkább, kin is csókolódzó madarak járnának által! Ez illik hozzánk, nem a csatározás!

- Bornemissza haragosom régtől! - libbentek Bora féketőjének fekete pántlikái.

- Jobb vele megbékülnünk!

Ám az úrnő csak fejét rázta.

- Szép vetésem volt, Johannes! Élet készülő kenyere. S a vetésben, virág, milliom. Miklós szomszéd megdúlta és rövid nap romladékot cselekvék mindezekből. Illő, hogy uram hozzá szálljon s visszaadja a kölcsönt!

Kérlelésen kívül akadtak a menyecskének foganatosnál-foganatosabb asszonyi eszközei, amikkel Jánost szorítsa... Ki győzné felsorolni mind? Hiába szabadkozott jó Székely János! Biz' őkegyelme varsába bukkott. Be kellett adnia derekát.

A Bornemissza-vetés megdúlatott egy éjszakán, mindenestől. Kevéssel rá a malom szabadult le a vízen. Forgásként szedték össze. Majd meg a halastó halai pusztultak ki, egy napról másra. Hol, mije kerülközött Bornemisszának, mozgatható, megközelíthető holmija, lábas jószága: a vést el nem kerülhette. Hogy az új asszony végül már álomra se igen merte hajtani - saját födelük alatt - a fejét.

Hát hiszen épp arra a födéltre sóvárgott a kinisi fekete angyal, mindennél inkább! Azt tartogatta míve befejezéséül! Ha fölrepül rá a vörös kakas, megértik belőle valahára Bornemisszáék, hogy itt, az ő szomszédságában ugyan nem lesz maradásuk! Nem fognak ott turbékolni, ahol az ő szíve üszkösödik! Ki kell pusztulniok a környékből.

Hanem erre a szörnyű parancsra mégis megtorpant Székely János. Hasztalan kérlelte, bosszantotta a menyecske! Hiába minden ócsárlás, hízalgés, fortély! Nem akart kötélnek állni.

- Félem az Istent, asszony! - ráncolta homlokát. - Ha mi kárt mívelt ellened Bornemissza bármikor, visszafizettük. De azt nem mondhatod, hogy házad gyújtotta volna! Imhol, repedés sincs az egészen! E legfőbb rosszat tőlünk nem érdemelné.

- Nem?

A boszorkányos szép szemek nagyot villantak.

- Hát csak hajoljon közelebb kigyelmed hozzám és vegye értésül, mit közlendő vagyok! Majd kitetszik akkor, hogy s mind Bornemissza ártatlanságával...!

Hogy mit súgott urának a szép boszorkány, mit se, nem tudható. Ám az már egrégus és minden cselédség előtt történt, hogy Johannes Székely - e suttogás végét se várva - pattant föl helyéből és arcában elsötétülve, kárhozott ordítással kapott oldalához:

- Hej, darabontok! Hajdúk! Ide hozzám!

Elrohantak azok, mint a zivatarfelhő.

Valóban, zivatar is készült. Készült, kitört, lecsördült, robbanó dörejléssel.

Vagy puska csöve dörrent?

Az is közbeszólt, alighanem. Mert a jeles éjszaka után holtan pirkadt rá a hajnal Cserneki-Lőkös Bornemissza Miklóstra, elontott portáján.

És Székely János odasudárlott asszonya elé.

- Voltam, ki voltam, házatlan csiga, kóbor sehonnai, ki magát sincs miért becsülje. Szerelem után magambecsülni is megtanultam. Lemostam a foltot! Mától érdemlem, hogy szeress!

- Mit mívelt kigyelmed? - tántorodott el Borbála, egy gonosz sejtelemről.

- Mit...!

Hát férjurar megmondta egyszóban, hogy: mit. És tárta karját ennek a szép, halálos, fekete asszonynak befogadására.

De Bora eltaszította s ölelés helyett rájajdult, mint ki esztől válik:

- Elpusztította! Megölte!

Még mikor lovára szökött, még a Bornemissza kúria küszöbén se szűnt meg kiáltozni. Csak ott, a fehér halott mellett, csupán Erzsébet asszony láttára némult el a vijjogás a száján.

Térdelt az özvegy, Miklós fejét a szívére vonva, könnyeivel mosogatva sebet.

A léptek zajára megfordult.

- Mért gyöttél? - kérdezte búsbeteg hangon.

- Mondani, hogy több ez, mint akartam!

- Nem tudod-e, hogy sárkányt szabadíthatunk, de kötönkbe vissza nem foghatjuk, ha egyszer kiröpült?

Bora büszke feje lassan mellére horgadt.

- Könnyen ítélsz, - bólintott. - Feleség voltál s a feleség kap mindent, amit mi veszünk. Nevet, módot, becsülést.

- Mielőtt a fát megrázzuk, kell gondolnunk rá, hogy mi gyümölcsöt hordoz!

- Én bíztam, - húnymta rá a válasza Bora mélyen a szemét.

- Abban-e, hogy rosszból jó eredhet? Vétekből oltárvirág?

- Nem egyedül hibáztam!

- A társadon ki sem találhat több sarcolnivalót! Vedd ki a részed te is a vezeklésből.

- Nekem könnyeim sincsenek!

- Hát akkor azzal fogsz fizetni, amid nincs! - bólintott az özvegy.

Nem is szólt többet ennél. És a fekete vendég nem tudakozta. Megfordult és görnyeteg léptekkel, fáradtan indult el az úton, ahol az se lesz többé, akit gyűlöljön.

*

Még azon nap elhurcolkodtak Kinis faluból Székely Jánosék. El a környékről is. Kisvárdára. Hírlett Borbáláról, hogy hajdútáncos asszony lett egészen és a sátrak alatt nagyokat hajt a kupán. De nevetni nem látta senki. Aztán hang se esett róla többé. Csak a szepesi kamara sárgult pergamenhalmaza őriz nyomokat egy bús meséről, míg egérfogaival az őrlő mulandóság el nem rágcsálja azt is.

Jár a keletcsényi rév. Igen sok a vadvirág, kevés az emberi okulás. A história szekere pedig görgedez tovább.

Mária király

1388-at írtak a história-rovók. Az időlevele Őszutó havára perdült. A homály beköszöntött. Avar lombokat vigasztalanul paskoló éjszaka. Az eső egyforma, konok csöppekben ostromolta a budavári királypalota ólmos ablakait.

Egy darabig világítottak körbe, mind. A fölségek ma délben érkeztek vissza, kissé hosszúra nyúlt, nyári egetváltoztatásukról - Diósgyőrből - téli szállásra. A frájok és palotás úrfiak még a málhák bontásával bíbelődtek. De hogy a lakatlan termekben nem tudott egykönnyen erőre kapni a parazsas üstök melege s a falak makacsul verték vissza a rájuktelepedő, enyhős párát, hát sietett mindenki a dolgával.

A fény egymásután aludt ki a Pest felé meredő várszemekből.

Csak az északi oldal nem akart a homály puha paplanába takarózni. Az István-torony, mely öt évtized óta hirdeti Nagy Lajos király választékos ízlését, magyarba gyökerezett teremő kedvét.

Az épületnek ez a része s egy másik - ott, a kiszögelésen túl - még virrasztott.

Mintha valami titokzatos kapcsolat bújkált volna köztük... Mintha árnyak hussantak volna kőpárkánytól kőpárkányra, - ablakról ablakra, - küszöbtől küszöbig... Árnyak! Vagy kísértetek, melyek szellemszárnyakon suhannak? Vagy mindezeket képzelet csupán a budavári István-torony magányos, sápadt lakója? Anjoui Mária?

Gyenge, törékeny teremtes. Fodros, fekete fürtjei alatt eluralkodik a redőbevont homlok s két búsárnyékos, mélypillájú szeme.

Tizenennyolcesztendő a felség! És hat éve üli már István urunk trónusát, mint az ország első asszonykirálya... Oh, a tizenennyolc esztendő tündéri varázsba von rajta mindent.

Csak egyvalamivel nem bír megküzdni. Azzal a nyugtalansággal, mely minduntalan belenyilamlík a tág, barna szemekbe.

Nem ok nélkül való, nem!

Anjoui Mária, - Magyar-, Dalmát-, Horvát- és Bolgárország, Ráma, a Kúnság, Szerbia, Galicia és Lodoméria királya, Salernó hercegnője s az Onore di Monte Sant Angelo úrnője: - rettenetes titkot visel a lelkében.

Tudja, hogy hat éve elhunyt dicsőséges atyja, Nagy Lajos, - tavaly szemeláttára megfojtott anyja, Erzsébet után: most férje, Zsigmond felé nyújtotta ki csontkezét a végzet. Élete hajszálon függ. A budavári királypalota nyugalma csak köpeny, mely alatt az összeesküvés szörnyetegei settengnek.

Mária nem kívánt társat ehhez a titokhoz. Palotáslányait elküldte. Még kedvenc udvarhölgyét, Bebek Antóniát is. Egyedül akart maradni. Hosszan elomló, fekete bársonyköntösében, úgy ült hálózának támlás karszékében, mint valami szobor. Bízást kőbőlvalónak tévedhetné bárki, ha keble föl nem hintálna időnként. Ha a virrasztó hirtelen föl nem szöknék mozdulatlanságából, körüljárva az angyalokkal írott mennyezetű szobát, - hogy aztán visszahajolják a helyére megint s folytassa az ajtókárpit merev bámulását, ahol abbahagyta.

Vége...!

Mélyet sóhajtott s szívére szorította abroncsgyűrűs kezeit.

A küszöbön óvatos léptek...

Egy perc, - s szétsztergett a nehéz brokátfüggöny.

Sugár alakjára feszülő, puffosujjú, kékselyem dolmányban, karmazsinbőr sólya-cipellősen, egy ifjú fordult be az ajtón.

- Széchy Gál!

Az apród megbókolt és tiszteletteljes mozdulatlansággal maradt állva. A kárpit suhanva folyt össze mögötte.

Mária ráintett. És inkább intette, mint mondta:

- Közeledj!

S a szemével jelezte, hogy csöndesen...!

Gál keresztüllibbent a szobán. Féltérde bocsátkozott a karosszék előtt. Válligbukó szőke haja elfátyolozta rózsapárnás, kerubim-arcát.

Akkor a király - Mária - megszólalt megint:

- Sokára jössz, - súgta elrekedten. - A hír tehát igaz.

A növendék-férfi rábólintott:

- Igen, felség. Elhatározott. Az összeesküvés: áll.

- Palisnay János?

- S a három Horváthy testvér... Héder nemzetsége... Messze ér a kezük! Már beszótték szálaikkal az udvart. Titkon mindenki hozzájuk szít.

- És...? Az időpont...?

- Ma lesz, asszonyom. Ma éjjel. Mielőtt kihajnalodnék...

Gyöngé sikoltás felelt.

Mária szeme elé ernyőzte két tenyerét.

- Ma. Ma éjjel... - ismételte, összeverődő fogai közül. - Mielőtt kihajnalodik, elfoly Zsigmond brandenburgi örgróf vére...

- És véget érnek fölséged aláztatásai! - lobbant az ifjú. - Szabad lesz, asszonyom! S egyedüli uralkodója Magyarhonnak! Oh, fölség! Én úrnőm...!

De Mária félbeszakította az áradozást.

- Csitt, - emelte egyik ujját, tiltón. - Hagyj magunkra!

A fiú engedelmeskedett. Megcsókolta a fekete köntös hervatag szélét s amilyen nesztelenül jött, kihaladt, eltűnt megint.

Mária kísérté tekintettel.

Aztán ráhúnyta pilláit a csöndre:

- Micsoda éjszaka...! - gondolta. - Szörnyű éjszaka, a szörnyű napok és esztendők után...!

Most azonban - ezzel - minden rossz végetér. Az apród igazat szólt. Szenvedései lehámlanak róla, mint nyűtt és elűnt köntös. Megváltkozik! Lélekre kap! Szárnyra bontakozik, mint a pillangó. És repülhet, ki a keserves láncból, fullasztó gubójából, melyet erőszakkal szőttek köré - őt nem kérdezve - pusztán eszközül használva személyét titkos politikai kötésekben, melyeket gyűlölt, gyűlölt, gyűlölt, - oh, hogyan gyűlölt...! Mával vége a gyűlöletnek is.

Rámormolt az ajka, vértelenül.

Ám mielőtt hangot fogant volna a mormolás, a könnyű fürtök-koronázta fej ijedten vetődött föl.

Mi...! Mi ez?

Mária kiáltást hallott.

Kiáltás sikoltott föl hozzá, az emelvényes karszékig, melynek magaslatában ült:

- Igen...! Mindez úgy lesz, királynő! De mi áron, mondd! Sebszájból kiontott, patakban induló élővér árán! Káin-örökségnek árán! Gyilkosság váltságán!

Megrándult a szózatától.

Feje gyorsan körbefordult.

A hangot oly tisztán hallotta, hogy forrását kereste, oldalt, mögötte, körül, - míg rá nem eszmélt egyedüliségére.

Akkor megértette, hogy belőle magából tört a sikoltás. Bentről, elpattanásig feszült lelkéből, selyemrongyok alá temetett hajdani gyermekáhitatának mélyéből.

Elijedt tőle, hogy utóbb visszaböszüljön rá a gyűlöletük erejét féltők vadságával:

- Ember vagyok! Ha király is: ember csak! Örömszerlegem betölt s mával csordul!

És szeretett volna csöndet erre az ígére. Helybenhagyó békét s abban elpihenni és úgy várni, várni, míg odaát minden meglesz...

Ám az első hang lelkében fölverte már. Hasztalan tapasztotta fülét! Csöngött, csöngött a belső üvegpalota.

A kiáltozás meg nem szűnt.

- Gyilkos! Igenis! Ha nem féled a tettet, ne féld a szót!

- Nem én ölök! - jajdult rá vissza. - A kezem tiszta marad! A bujtást se én műveltem! Bele nem folytam. Van, mintha ablakból látnék szakadékot s valakit, aki felé halad, vakon. Ha tudom is, hogy belé hull: nem én irányítom!

Felszökött, mint akit láthatatlan rugók vetnek talpra.

Dermeteg ujjait egymásbaroppantva, riadtan nézett körül.

Oh...!

A képzelet játszik vele! Viziókat lát. Lázálomban dobálják szenvedéseinek és lázadásának szélsőségei s a tanácstalanság. Rettenetes akarátú anyja mellett, aki országokkal labdázott, megszokta, hogy mindig helyette határozzanak. Megrontotta, meg, a zsarnoki anya, életét, boldogságát. De azzal, hogy mindig ő irányított, ő parancsolt, a felelősséget is levette gyöngé vállairól.

Míg most...?

Vajon mit tanácsolna most, ebben a szörnyű válságában?

Mióta Erzsébet asszony elpusztult mellőle, egy éve, először érezte igazi hiányát annak a fejedelmi nőnek. És elodázhatatlan kívánság mart belé: viszontlátni! Nyomban!

Félrecsapta a függönyt. Betántorodott a szomszéd szobába.

Az ajtóval szemben, ott függött a kép. Sok arc más közt a legbüszkébbik.

Egy hatalmas vertezüst kandeláber fűrésztötte sárgazáporos fényben.

Ráemelte tétova szemét.

A két acélszem visszalőtt rá, fölényes-gőgösen.

Vagy kérdőleg?

- Mit habozol? - látszott kérdezni a gúnyorosan lefelé görbült ajk. - Haboztam-e megöletni durazzói Károlyt, amikor utamban áll? Már a koronát is fejére tette!

- Te tanácslod, aki a kötést erőszakoltad köztünk? - pillantott nagyot az árnyék.

A királyasszony csak nézett, kevélyen.

- Urad, Zsigmond, játékom volt csupán és annak elnyűtt! Avítt! Ha élnék, elvetném az útált eszközt. Jól bír a trónus! Lökd félre a zsámolyt! Légy fajtám! Főnséges! Erős! Tanulj uralkodni!

Mária meghajtott a fátyolos fejét.

A képből a régi, parancsoló ígézet sugárzott rá. Megtölt vele, s most először érzett könnyülést azon, hogy: engedelmeskedik.

- Igen! - lehelte. - Megértettelek.

Fordult és készült kihaladni az ajtón.

De pár lépés után szinte földbegyökerezett a lába.

A terem homályos szögletében egy férfi állt.

Tagjaiból kifutott az erő. Ha meg nem kapaszkodik a fliáderes szekrény bronztalapzatában: bizony összecsuplik!

Így azonban lábonmaradt. És addig meresztette kínzott szemét, míg végül észrevette az alak körött az arany képkeretet.

- Orleansi Lajos! - futott ki akkor a száján.

Mert - igen - ott volt, ő volt: a rászédett, megszegyenített, elküldött hajdani vőlegény! És megelevenült, beszélt a festékes vászonról, mint ahogy külön életet és megnyilatkozó jelentőséget nyert itt ma minden, ebben a szorongásteljes, válságos órában.

Lajos kipillantott az aranylécek közül:

- Fiatal vagyok, mint te! - sugárzott a szívalakú száj. - Gyöngéd! Könyveim közt otthonos. Tudósokkal vitázó. Szeretetre vágyó, mint te! Már el is indultam, hogy szerelmesed helyett, akit elszakítottak tőled, legyenek számodra legalább az enyhülés s te az én enyhülésem, mikor Troyesben kaptam a hírt, hogy más asszonyául kényszerítettek s aztán hozzám meg Visconti Valentinát, aki nem szeret és akit nem szeretek. Hárman lehettünk volna boldogok. Hárman lettünk boldogtalanok. Rajta! Bosszuld meg elrontott életünket!

Az ablak rázörrent a hangtalan szózatra.

Mária összeborzadt tőle.

- Jel? Jeladás? - mormolta alélldozón.

De összeszedte magát, mégis. Ment tovább. Nem várta többé, hogy a véletlen irányítsa! Már ő maga keresett. Keresett a képek között. Igen... Egyvalakit. Zsarnokát. Gyötrőjét. A férjét...

- Zsigmond!

Megtalálta.

És elkínzott, agyonvirrasztott szeme fölemelkedett rá.

A kép szőke férfit ábrázolt. Olyan fiataalt, akinek szakállal kell megtoldania tekintélyét. Sugárzó homlokán kis horpadások tündököltek. Az értelmesség játékos síkjai, a rózsás pírban megfeszült bőr alatt. S bennük két kék virág: a szem. A párnás ajkak szögleteiből érzik, hogy forró lehet ott, ha arc az archoz támaszkodik s a két hitvesi száj egymásra lelhetne.

Zsigmond - a férj - nézett alá a bronzkeretből.

S te mégis meg akarnál ölni...!

Mintha ezt mondaná!

És Mária nem szabadott. Gyötrött szeméből visszalobbant, sötéten.

- Igen, - bólintott hangtalanul. - Mert lélek nélkül való a te szépséged, ember! Minden: csak érdek nálad. Lépcső a hatalomra.

- Én meg akartalak menteni, mikor Novigrádban rabságot ültél! Szintén lázadók kezében! - feleselt az arcmás. - A hálád: *ez?* Nem haddal álltam a börtönöd alatt?

- Hogy elmenj! Elkullogj! Tétlen!

Mária már fennszóval beszélt. Haragtáplált lelkéből kicsordult minden gonosz emlék. Tanács. A túlnagyra nőtt szenvedés.

Kezeit karbafonva, úgy vívódott a képpel.

De az se engedte magát.

Zsigmond kék szeme visszanyilazott:

- Elmentem Novigrád alul. Igaz! Ám: miattad történt! Hogy ostromunkért téged ne ostromoljanak! Meg ne öljenek!

- Nem, - libbent a fekete fátyol. - Hazudsz, Zsigmond, Brandenburgnek grófja! Bár legalább képen ne tennéd! Nem az életemért aggódtál te! Saját javadért! Mert ha engem elpusztítanak, itt ugyan nem lehetsz király! Sohase szeretett atyám népe. Pártod nincs... Végül is magam szabadultam Novigrádból! Most pedig tőled akarok, hitvány! Kicsiny voltam és játékaimat elrontottad. Lettem hajadon és ki rabolta el a szerelmeemet? Haddal ki állt várunk alatt, hogy nemakart nászra kényszerítsen, fegyver hatalmával? És fenyegetéssel, hogy István palástját válladra megosszam? Véled: ez így megy végig? És én tűröm? Pulyául tartott lelkem megmarad örökre hunyászkodó? Az ember, a nő, sohase ébred bennem, hogy kiharcolja jogát? Hej...! Macsó bánja, Garay, ifjú szerelmesem él ám még! S él a juss: fiatalságra, boldogságra! Bitorló! Zsarnok! Pusztulni fogsz.

Érdes kiáltás volt már az utolsó szó. És Mária indult, hogy vigye - lihegve - diadalát, amit tétovázó határozatlansága fölött aratott. Az ítéletpálcát, amit lélekben kettétört.

De búcsúzó pillantása, mellyel ettől a halálos tanácsú teremttől válni készült, végigsöpört s megállt az átellenes falon.

Rideg, gögös anyjának arcmása mellett, még egy kép függött ott, a mély árnyékban... Virágarcú, szelíd lányka képe. Csipkék közt. Fehérben. Haloványan.

- Hedvig! - fakadt ki melléből a hang a testvér láttán, akivel egyforma volt a könnye, sorsa... Aki szent, egyetlen szépség volt sívár életében. A *szeretet*...! Lengyelország elhurcolt, ifjú királynéja...

Oh, ezt a képet nem kellett unszolni! Ez beszélt, beszélt, kérdezetlen is. Mint hajdan, tovatűnt gyermekkorukban, mikor védelmezni kellett őt, a gyöngébbet, gyámoltalant! Mikor bátorítani kellett a csüggedőt.

Beszélt...

S míg Mária szinte helybebűvölten hallgatta, egyszercsak megingott lelkében a vérbástya, amit gyűlölettéglákból épített ott. A bosszú merev pillérei szétrohantak, összeomlottak. A harag tornya elhajolt és fokán kedves csengő csendült: a Béke.

A virrasztó engedte, hogy áton át járja minden föllármázott zugát lelke kigyulladt palotájának. Oltson tüzet! Altasson üszköt! Ömöljék le rá gazdag zuhatagban, mint a nap, vagy szelíd eső tavaszi magvetésre. Mint szomjas föld, szíttá magába a hangtalan szózatot és megvilágosodott tőle, szemével szűrcsölve, amivel füle adós maradt, a kinyilatkoztatást:

- Jogot hallottam. Jogot! Élethöz. Fiatalsághoz. Panaszt hallottam. Volt-rosszokról és nem-lelt jókról. Gyűlöletet hallottam és bosszút s mindent. Egyet nem hallottam: Krisztust! Az Istent! Testvér! Hol a töviskoszorúd? A kereszted: hol? Visegrádot, Demédy Lászlót - az ősz nevelőpapot - s a régi Igét elfeledted? A régi imát...! „Miképpen mi is megbocsátunk?...” Tekints és kövess! Mint te, fiatal vagyok én is. És mártir. Eljelöltettünk a sorsra. Nagy szó az, hogy: „király!” Én viszem - hitre - a népem. Szerelmem árán. Hozd a tiédet te is! Tanítsd béketűrésre.

- Igen! Igen!

Oly fennen kiáltott Mária, hogy szinte fájt neki a hang.

De meg is ébredt tőle, mint aki kábulatból ocsudik.

És mintha az alvó palota is veleébredt volna az eszmélésével.

- Kívül - folyosón? várfalon? nem tudni hol! - valami csördült.

- Fegyver?

Fölsikoltott.

- Ne! Uram...! Hogy ne legyen késő!

Fölkapta hosszú uszályát. Végig a termen!

A másikon!

Nem enged a kilincs?

Hát akkor ajtóstul az ajtót...! S a folyosót: hosszan.

Fekete fátyolai lobogva úsztak utána, Zsigmond hálójáig.

Vége...!

Ki tarthatná föl?

- Királyotok vagytok! Utat!

Csak ott bent vesztegelt.

Nézett a kiburult tivornya-kupára és kupáról riadt férjére.

- Menekülj! - kiáltott. - Életedre törnek!

Oh, nem szükség sokat magyarázni Zsigmondnak! Rég várja s didergi ő - rosszálmaiban - ezt a képet! Az óvakodás módja kész. S az eszköz. Egy láda... Benne kötélhágó.

Most előszakítja.

Csak azután döbben:

- De hol a kar, aki tartaná?

- Majd én! Ki itten az esküdött hitves?

- Gyöngye asszony vagy te, Mária!

- Velem megtoldva: erős!

Senki sem mérlegelte a szavakat az izgalomban.

Az apród fölrántotta az ablakot.

Négy kar tartja már a lajtorját. Négy kar feszül és szabadul visszapattanva, hogy mikor terhük hirtelen elfogy: hátra, egymás keblére hanyatlik a kettő.

- Széchy Gál!

Mária csupán most vett értést a fiúról.

Az rá lángoltatta szemét.

- Szerелеmben, ha kell: gyilkos... És mert így kellett: kovácsod, aki segít vértanu-aureolát kalapálni homlokodra. Vagyok mindened, akinek akarsz. Bátrabb is, hívebb is amannál.

- Vakmerő! - szökkent fel a büszke, liliomos nyak.

És Mária végigmérte, izzón, a fiút.

Nem volt már tétova! S nem is állt meg a szeme Széchy Gálon. Túlfutott rajta. Az ajtó felé, mely - ím - szakadva nyílik. Tarbárszony hacokák, tubindolmányok özönlenek be rajta keresztül. Gyilokban végződik mind. Gyilokban, mely azonban megáll, fönnakad az üres fejedelmi nyoszolya, - az Asszony s a legényke képén.

Mária belepillantott az ámult szemekbe.

- Tudom, hogy kiáltásomra jöttetek - egyenesítette ki kócsag-nyakát olyan parancsoló fönséggel, amilyenben eddig senki se látta.

És rábiccentett kurtán.

- Köszönöm. Uram, - mint látjátok - nincs itt, hogy megvédhessen. S ez az orcátlan apród...! Megsértett szavával. Vigyétek! Sorsa fölött még határozunk.

Választ nem kapott. Nem is várt. Hosszú köntösét maga után vonva, ellépett a képedező uraságok előtt. Kihaladt az ajtón, végig a szálákon, ahogy jött.

Csak Hedvig képénél állt meg ismét.

Nagy Lajos két lánya - élő és hasonmás - összerosolygott.

Majd Mária meghajtotta virágfejét.

Fekete fátyolai egyétfolytak a gyéren világított szoba fekete árnyékaival, az árnyak a még nagyobb árnyékkal.

Mintha Magyarhon eljövendő gyászkepe terjengett volna a fejedelmi szállás bíborszőnyegzetén, s fölötte áldozatos szívével Hungária szomorú génusza: az első asszony-király.